

II RIIKIKOGU

2. istungjärk. **Protokoll nr. 34 (14).**

1923. a.

Sisu: 1. Päewakorra wastuwõtmine. — 2. Teadaandmine Riigikogu liigete puudumiste kohta koosolekuilt oktoobrikuul. — 3. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. — 4. O. Gustawson'i küsimine põllutööministrile Lõhawere mõisa endiste tööliste käes olewa maa ärawõtmise kohta. — 5. Wabariigi Walitsuse wastamine P. Keerdo küsimise peale töötatööliste toetamise asjus. — 6. Wabariigi Walitsuse wastamine J. Uibopuu küsimise peale Tapa ja Aegwiidu jaamadest Walga raudteeladude wagunite parandamiseks mädanenud laudade saatmise asjus. — 7. Wabariigi Walitsuse wastamine E. Weberman'i küsimise peale wäljaweo määruste põhjal ekspordist saadud wäliswaluutat 25% riigikassale sundusliku päewakursiga müümise mittetäitmise üle. — 8. Wabariigi Walitsuse wastamine O. Kösteri, H. Laretei ja A. Porman'i arupärimise peale Püssi mõisa jagamisel ettetulnud nähtuste kohta Wirumaal. — 9. Wabariigi Walitsuse wastamine A. Kütt'i, O. Köster'i ja H. Ostrat'i arupärimise peale Loobu mõisa tagawara-heinamaade wäljarentimise kohta. — 10. Wabariigi Walitsuse wastamine Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale Wiljandi linnale rendileantud maal olewa hoone müügi kohta. — 11. Wabariigi Walitsuse wastamine iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise peale põllutööministri tegewuse kohta Suure-Jaani alewi maaga warustamisel. — 12. Läbirääkimised Wabariigi Walitsuse seletuste puhul päewakorrapunktide 5., 6., 7. ja 8. kohta.

II Riigikogu koosolek 1. nowembril 1923 a. kell 10 hom.

Kokku on tulnud 91 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**, pärast abiesimees **L. Raudkepp**. Sekretääri kohal sekretäär **T. Kalbus**, pärast abisekretäär **O. Köster**.

Walitsuse looshis: rahaminister **G. Westel**, põllutööminister **A. Kerem**, teedeminister **K. Ipsberg**, töö-hoolekandeminister **O. Amberg**, siseminister **K. Einbund**, kaubandus-tööstusminister **B. Rostfeld**, haridusminister **A. Weiderman**.

P ä e w a k o r d :

1. Rkl. Gustawson'i küsimine põllutööministrile Lõhawere mõisa endiste tööliste käes olewa maa ärawõtmise kohta.

2. Wabariigi Walitsuse wastamine rkl. P. Keerdo küsimise peale töötatööliste toetamise asjus.

3. Wabariigi Walitsuse wastamine rkl. J. Uibopuu küsimise peale Tapa ja Aegwiidu jaamadest Walga raudteeladude wagunite parandamiseks mädanenud laudade saatmise asjus.

4. Wabariigi Walitsuse wastamine rkl. E. Weberman'i küsimise peale wäljaweo määruste põhjal ekspordist saadud wäliswaluutat 25% riigikassale sundusliku päewakursiga müümise mittetäitmise üle.

5. Wabariigi Walitsuse wastamine Riigikogu liigete O. Köster'i, H. Laretei ja A. Porman'i arupärimise peale Püssi mõisa jagamisel ettetulnud nähtuste kohta Wirumaal.

6. Wabariigi Walitsuse wastamine

Riigikogu liigete A. Kütt'i, O. Köster'i ja H. Ostrat'i arupärimise peale Loobu mõisa tagawara-heinamaade wäljarentimise kohta.

7. Wabariigi Walitsuse wastamine Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale Wiljandi linnale rendileantud maal olewa hoone müügi kohta.

8. Wabariigi Walitsuse wastamine iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise peale põllutööministri tegewuse kohta Suure-Jaani alewi maaga warustamisel.

9. Wabariigi Walitsuse wastamine iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise peale haridusministeeriumi sihilikkude korralduste kohta õpetajate kutsetunnistuste ja lahtiregistreerimiste asjus.

10. Riigikogu liigete P. Keerdo, H. Allik'u ja J. Tomp'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele töölisajakirjanduse sulgumise kohta.

11. Riigikogu liigete H. Allik'u, W. Kangur'i ja P. Keerdo arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele sõjaseaduse edasikestmise kohta osa wabariigi terriitoriumil.

Koosolek algab kell 10.20 min.

Juhataja **K. Wirma**: Sõna on päewakorra kohta rkl. Allik'ul.

1. Päewakorra wastuwõtmine. **H. Allik** (wäljasp. rhm.): Riigikogu juhatus poolt kokkuseatud päewakorra lõpus on kaks wäga kiire iseloo-

muga arupärimist, nimelt: töölisajakirjanduse sulgumise kohta ja sõjaseaduse edasikestmise kohta osa wabariigi territooriumil. Et neil arupärimistel wäga kiire iseloom on, panen ette päewakorra 10 punkt wõtta päewakorra 1 punktiks ja 11 päewakorra-punkt 2 punktiks.

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Allik'u poolt on ettepanek tehtud paigutada päewakorra 10 ja 11 punkt esimesteks päewakorra-punktideks. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Enamus on wastu, ettepanek on tagasilükatud. (P. Keerdo (töörp.): Palun äralugeda.) Nõutakse äralugemist. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Poolt on 16 häält, wastu 33, ettepanek on tagasilükatud. Muid ettepanekuid ei ole, loen päewakorra wastu wõetuks.

2. Teadaandmine Sekretäär **T. Riigikogu liigete** **Kalbus** (loeb): **Oktoobrikuul** koostöökult puudumise kohta **koostöökult** puudunud: **oktoobrikuul.** Anderkopp, A. on

puudunud Wabariigi Walitsuse liikmena 4 koosolekult.

Anniko, H. on puudunud haiguse pärast 2 koosolekult.

Amberg, O. on puudunud Wabariigi Walitsuse liikmena 1 koosolekult.

Arras, K. on puudunud perekonna haiguse pärast 1 koosolekult.

Arras, K. on puudunud omawalitsuse esituskogude liikme kohuste täitmisel 2 koosolekult.

Arro, Chr. on puudunud isiklikkudel põhjustel 2 koosolekult.

Ast, K. on puudunud haiguse pärast 1 koosolekult.

Ast, K. on puudunud omawalitsuse esituskogude liikme kohuste täitmisel 2 koosolekult.

Baars, K. on puudunud isiklikkudel põhjustel 11 koosolekult.

Eigo, J. on puudunud perekonna haiguse pärast 2 koosolekult.

Eigo, J. on puudunud isiklikkudel põhjustel 6 koosolekult.

Hasselblatt, W. on puudunud isiklikkudel põhjustel 1 koosolekult.

Heideman, H. on puudunud teatamata põhjustel 4 koosolekult.

Heideman, H. on puudunud wäljaheidetuna 9 koosolekult.

Holberg, J. on puudunud isiklikkudel põhjustel 1 koosolekult.

Jans, J. on puudunud omawalitsuse esituskogude liikme kohuste täitmisel 2 koosolekult.

Jans, J. on puudunud isiklikkudel põhjustel 8 koosolekult.

Jaanis, J. on puudunud haiguse pärast 1 koosolekult.

Jonas, E. on puudunud omawalitsuse esituskogude liikme kohuste täitmisel 1 koosolekult.

Jonas, E. on puudunud isiklikkudel põhjustel 1 koosolekult.

Ipsberg, K. on puudunud Wabariigi Walitsuse liikmena 10 koosolekult.

Jõeäär, A. on puudunud omawalitsuse esituskogude liikme kohuste täitmisel 1 koosolekult.

Jõeäär, A. on puudunud isiklikkudel põhjustel 1 koosolekult.

Jürman, A. on puudunud isiklikkudel põhjustel 1 koosolekult.

Jürman, A. on puudunud teatamata põhjustel 1 koosolekult.

Kalbus, T. on puudunud perekonna haiguse pärast 1 koosolekult.

Kangur, W. on puudunud wäljaheidetuna 3 koosolekult.

Kerem, A. on puudunud Wabariigi Walitsuse liikmena 3 koosolekult.

Keerdo, P. on puudunud teatamata põhjustel 1 koosolekult.

Kornel, K. on puudunud isiklikkudel põhjustel 1 koosolekult.

Laidoner, J. on puudunud riiklikkude ülesannete täitmisel 3 koosolekult.

Laarman, M. on puudunud isiklikkudel põhjustel 1 koosolekult.

Lattik, J. on puudunud haiguse pärast 1 koosolekult.

Lattik, J. on puudunud isiklikkudel põhjustel 8 koosolekult.

Luur, J. on puudunud haiguse pärast 5 koosolekult.

Maaker, W. on puudunud isiklikkudel põhjustel 3 koosolekult.

Martna, M. on puudunud riiklikkude ülesannete täitmisel 7 koosolekult.

Mutt, W. on puudunud teatamata põhjustel 1 koosolekult.

Märtson, J. on puudunud isiklikkudel põhjustel 1 koosolekult.

Oinas, A. on puudunud riigikontrolöörina 2 koosolekult.

Oja, B. on puudunud haiguse pärast 1 koosolekult.

Palwadre, A. on puudunud riiklikkude ülesannete täitmisel 1 koosolekult.

Palwadre, A. on puudunud isiklikkudel põhjustel 1 koosolekult.

Pool, Th. on puudunud teatamata põhjustel 11 koosolekult.

Pärilin, O. on puudunud isiklikkudel põhjustel 1 koosolekult.

Pärilin, O. on puudunud teatamata põhjustel 2 koosolekult.

Päts, K. on puudunud Wabariigi Wälitsuse liikmena 13 koosolekult.

Rea, J. on puudunud isiklikkudel põhjustel 1 koosolekult.

Rea, J. on puudunud teatamata põhjustel 1 koosolekult.

Reichman, Jaak on puudunud teatamata põhjustel 10 koosolekult.

Reichman, Johan on puudunud teatamata põhjustel 3 koosolekult.

Rütli, O. on puudunud isiklikkudel põhjustel 1 koosolekult.

Shtsherbakow, S. on puudunud haiguse pärast 7 koosolekult.

Shtsherbakow, S. on puudunud teatamata põhjustel 4 koosolekult.

Soots, J. on puudunud teatamata põhjustel 1 koosolekult.

Strandman, O. on puudunud teatamata põhjustel 3 koosolekult.

Temant, J. on puudunud teatamata põhjustel 1 koosolekult.

Teetsow, J. on puudunud haiguse pärast 1 koosolekult.

Treiberg, P. on puudunud isiklikkudel põhjustel 5 koosolekult.

Treiberg, P. on puudunud teatamata põhjustel 1 koosolekult.

Woiman, J. on puudunud haiguse pärast 2 koosolekult.

Solowjew, J. on puudunud teatamata põhjustel 1 koosolekult.

Zimmerman, J. on puudunud isiklikkudel põhjustel 1 koosolekult.

3. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta.

Riigikogu juhatase poolt on antud riigiteenistuse seaduseelnõu üldkomisjoni ja järgmised seitse seaduseelnõu väliskomisjoni, nimelt (loeb):

1) Eesti ning Luksenburgi wahel kauba- ja tööstusmärkide wastastikuse kaitse asjus wahetatud deklaratsioonide kinnitamise seaduseelnõu;

2) rahwuswahelise tollitariifide wäljakuulutamise liiduga ühinemise seaduseelnõu;

3) Eesti ning Daani wahel kauba- ja tööstusmärkide wastastikuse kaitse asjus

sõlmitud kokkuleppe kinnitamise seaduseelnõu;

4) rahwuswahelise Pariisi, 20. III. 1883 a. tööstusliku omanduse kaitse konwentsiooniga ühinemise seaduseelnõu;

5) Eesti ning Daani wahel tööstuslikkude leiduste, joonistuste ja mudelite wastastikuse kaitse asjus sõlmitud kokkuleppe kinnitamise seaduseelnõu;

6) Eesti ning Daani-Islandi wahel kaubanduslikkude wahekordade korraldamiseks 7. septembril 1923 a. wahetatud nootide kinnitamise seaduseelnõu;

7) Eesti wabariigi ja Saksa riigi wahel ilmasõja tagajärjel tekkinud nõudmiste õiendamise kokkuleppe kinnitamise seaduseelnõu.

Ja lõpuks riigikaitse komisjoni on antud ilma sõjawaelise õppuseta tagawarawäkke arwatud kodanikkude kaitsewäeteenistusse kutsumise seaduseelnõu.

4. O. Gustawson'i küsimine põllutöeministrile Lõhawere mõisa endiste tööliste käes olewa maa ärawõtmise kohta.

O. Gustawson (is.) (loeb):

„Wiljandimaa riigimaadeülem on teatanud Lõhawere mõisa endistele töölistele Mart Sool'ile, Jaan Mühlberg'ile, Andres

Elbrecht'ile, Oswald Kapp'ile, Anu Pinks'ile ja Karl Taawet'ile, et nende käes kasutada olew koht nr. 7, mille peale neil 1. maist 1923 a. oli sõlmitud rendileping kolme aasta peale, neilt 1. mail 1924 a. ära wõetakse ja kohalikule loomaarstile kasutada antakse.

Eeltoodu põhjal palun põllutöoministrilt lähemal Riigikogu arupärimis-koosolekul wastust järgmistele küsimistele:

1. Kas on põllutöoministril tähendatud ülesütlemine teada?

2. Millistel põhjustel on tarwilikuks peetud eelloetud mõisatöölistele nende käes kasutada olewa koha rendileping kaks aastat enne tähtaega üles öelda?

3. Kas mõeldakse astuda samme selleks, et Wiljandimaa riigimaadeülema korraldus tühistatakse ja Lõhawere mõisa endistele töölistele koht nr. 7 edasi kasutada jäetakse?

Põllutööminister A. Kerem: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesolewa küsimise asjus on mul au järgmist ette kanda. Koht nr. 7 on 1920 a. Wiljandi maakonna maakorralduse nõukogu otsusel kawatsetud reserweerida jaoskonna

loomaarstile. Et aga loomaarst seal ei asunud, siis on koht antud töölistele ajutiseks kasutamiseks. Käesolewal aastal on Wiljandi maakonnawalitsus nõudma hakanud, et koht loomaarstile kätte antakse. Selle nõudmise peale on riigimaadeülem ülesütlemise ette wõtnud. Kuid, kui need asjaolud ministriumile teatawaks said, on ministrium ülesütlemise ära muutnud ja mõisatöölised jääwad oma endistele kohtadele edasi.

5. Wabariigi Walitsuse wastamine P. Keerdo kiisimise peale töötäolistele toetamise asjus.

Töö-hoolekandeminister **O. A m b e r g:** Ausatud Riigikogu liikmed! Küsimise peale, mis on rkl. Keerdo poolt esitatud Wabariigi Walitsusele töötäolistele toetamise asjus, on mul au järgmist seletust anda. Kes wiimasel ajal on jälginud meie äärmist pahempoolset ajakirjandust, enne tema sulgumist kihutustöö eest meie wabariigi wastu, sellele on silma paistnud, et seal alati toonitati, nagu oleks meie töötäolistele arw õige suur ja ulatab tuhandeteni ja isegi kümnetuhandeteni. Seda tõesti mitte olemas ei ole. Meil on olemas töökriis metallitööstuses, mida ka Wabariigi Walitsus ei eita. Mul on andmed olemas, et metallitööstuses on 1. maist kuni 1. oktoobrini Tallinnas lahti lastud töölisi 1300. Kuid suurem osa nendest töolistest on teistel tööstusaladel tööd leidnud. Sellepärast ei wõi mitte ütelda, et meil üldine tööstuskriis Eestis olemas on. Peab ütleva, et asi ümberpööratud on. Metallitööstuse alal töötäwad wabrikud on sunnitud tööd vähendada selle tõttu, et nemad ei suuda wõistelda metallitööstuse alal wäljamaaga, kuna aga selle juures wäikseid tööstusi nii hästi Tallinnas kui ka üle terve maa juurde on tulnud. Minu korraldusel oli 20-aks oktoobriks tänawu aasta kokku kutsutud ülemaaline töökaitse kommissaride koosolek ja sellel koosolekul toonitasid kõik töökaitse kommissarid, et peale Tallinna ja Narwa raioonide tundub töolistest puudus — mille järele wõib oletada, et ainult Tallinnas ja Narwas wõib tööpuudusest jutt olla. Meil on teada, et möödaläinud suwel käesolewal aastal üle terve maa wõis wäga suurt ehituste teostamiste tungi tähele panna ja kõik ettewõtjad, kes olid ehitusaladel tegewad, kaebasid töolistele puudusest, iseäranis oli

see silmapaistew Tallinna raioonis. Oli juhtumisi, kuna töolistest niiwõrd suur puudus oli, et neid isegi Petserist tööle siia toodi. Edasi on meil weel teada, et põllusaadused põldudelt praegugi weel koristatud ei ole ja põllumeeste hulgast on kurtmist kuulda just töolistele puuduse üle. Tähendab, ühel ainsal alal on tööpuudus, kuna teistel aladel üle terve riigi tööpuudust olemas ei ole. Statistiliste andmete järele oli meil tööbörsedel üle terve maa registreeritud 1-sel oktoobril käesolewal aastal 812 töötäolist. Oletame, et see arw mitte täpne ei ole sellepärast, et paljud töötäolised seal endid ei registreeri. Aga ma tahaks nüüd küsida: mis on sellel alal meie ametiühisused ära teinud? Umbes üks kuu aega tagasi ilmus minu juurde saatkond Tallinna metallitöolistele ametiühisuse poolt, kes minule küsimise esitasid „mis kawatseb töö-hoolekandeministrium teha töötäolistele seisukorra parandamiseks?“ Mina palusin selle saatkonna käest täpiseid andmeid töötäolistele kohta Tallinnas, mida see saatkond lubas kamulle anda, kuid hiljem saatis seesamane saatkond minule kirja, mis harilikudest lööksõnadest kubises, kuid töötäolistele arwu kohta ei olnud mitte midagi öeldud. Nagu meie näeme, ei huwita ametiühisused ennast sugugi töötäolistele arwu üle, waid nemad tegutsewad teatud poliitilise tagamõttega. Seda kokku wõttes wõin järelduse teha ja käesolewa küsimise peale Wabariigi Walitsuse nimel wastata, 1) küsimise peale, kas on walitsusel teada, kui palju on praegu töötäolisi Eesti demokraatlikus wabariigis? järgmist:

Walitsus saab iga möödaläinud kuu kohta töötäolistele arwu teada töökaitse kommissaride läbi üle terve maa.

Küsimise peale

2) Kui töötäolistele arw walitsusele mitte teada ei ole — kas kawatseb ta sellekohaste andmete kogumiseks samme astuda? järgmist:

Wabariigi Walitsusel on need andmed olemas ja neid andmeid saab kogutud tulewikus weel täpsemalt, kui neid senni on kogutud.

3) Küsimise peale, mida kawatseb walitsus ette wõtta töötäolistele wõimatu raske seisukorra parandamiseks? järgmist:

Et meil üldist töötatöölise kriisi Eestis olemas ei ole, sellepärast ei saa Wabariigi Walitsus selle küsimuse kohta praegusel ajal mingisuguseid samme astuda.

6. Wabariigi Walitsuse wastamine J. Uibopuu küsimise peale Tapa ja Aegwiidu jaamadest Walga raudteeladude wagunite parandamiseks mädanenud laudade saatmise asjus.

Teedeminister **K. Ipsberg**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Rkl. Uibopuu küsimine on järgmiselt wormuleeritud: „1) Kas oli raudtee warustusosakonnal teada, et Tapa raudtee saeweskis pehkinud palkidest laudu saeti ja raudteeladudele wagunite parandamiseks laiali saadeti;

2) kui oli nimetatud asjaolu teada, miks ei tehtud wastawat korraldust, ja

3) mis põhjusel sundis teedeminister Walga ladujuhatajat, tema proteste arwesse wõtmata jättes, laudu wäljaspool sortiment tabeli nõudeid wastu wõtma.“

Selle küsimise kohta on minul Wabariigi Walitsuse nimel järgmist seletust anda: Tapa ja Aegwiidu jaamades on raudteel oma saeweskid, milles saetakse raudteewalitsuse poolt kokkuostetud palke, peasjalikult metsadepeawalitsuse käest ostetud, ja saadetakse tarwitajatele ladudesse kätte. On juhtumisi ette tulnud, et mõned palgid, mitme saja wõi tuhande hulgast, on tõesti kauaaegse seismise järele oma kvaliteedist kaotanud ning jämedad otsad on tihti sinakaks wõi punakaks tõmmanud ja tuleb ka ette, et mõned neist on mädanenud südamega. Neid palke järele waadates on arwatud, et ka niisugused palgid tulewad saagida, sest alawäärtuslikka laudu wõib ehituste juures ikkagi mõnes kohas ära tarwitada. Iseäranis on Walga jaoskonnas palju ehitustöid olnud ning ehitustööde juures wõib talaside tegemiseks ja betoonikastideks igasugu laudu ära tarwitada. On tõesti õige, et niisuguseid kopitanud otsatega laudu on Walka saadetud, seal on nad ära sorteeritud ja rikutud otsad maha lõigatud, kuid wagunite parandamiseks ei ole neid laudu tarwitatud. Mis nüüd puutub sellesse, et teedeminister olewat korralduse teinud, niisuguseid laudu wäljaspool sortiment tabelit wastu wõtma, siis pean tähendama, et teedeministeriühist ei ole kunagi niisugust korraldust wälja läinud, ei ole ka raudteewalitsus niisugust korraldust teinud, waid see küsimine on arwatawasti walweringkonna retsepti järele kokku seatud, ning temas on ette toodud tõele mittewastawad asjaolud.

Juhataja **K. Wirma**: Isiklikuis asjus on sõna rkl. Uibopuu'l.

Juhataja **K. Wirma**: Isiklikuis asjus on sõna rkl. Uibopuu'l.

J. Uibopuu (rhws. w.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Lugupeetud teedeminister tähendas muuseas, et ministrilt ei olewat mitte sarnane korraldus wälja läinud, et laudu wastu wõtta.

Juhataja **K. Wirma**: Ma ei saa mitte aru, et see isiklik asi oleks, waid on wastamine teedeministri seletuse peale. Ma palun isiklikus asjas kõneleda.

J. Uibopuu (rhws. w.): Lugupeetud härra teedeminister andis mõista, nagu oleks minu küsimises mitte õiged asjaolud ette toodud. Aga minu küsimine oli põhjendatud just...

Juhataja **K. Wirma**: Palun mitte küsimise põhjendamiseks sõna tarwitada! (**J. Uibopuu** (rhws. w.): Palun sõna faktiliseks märkuseks.)

Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Uibopuu'l.

J. Uibopuu (rhws. w.): Lugupeetud härra teedeminister tähendas siin, et tema poolt ei olewat mitte korraldus wälja läinud laudade wastuwõtmiseks. 9. septembril Walga ladus olles tähendasid Walga laduametnikud, et raudteewalitsuse ülema teine abi on ilmunud Walka ja ütelnud, et ministri käsul tulewad kolmat sorti laudad wastu wõtta.

7. Wabariigi Walitsuse wastamine E. Weberman'i küsimise peale wäljaweo määruste põhjal ekspordist saadud wäliswaluutast 25% riigikassale sundusliku päwakursiga müümise mittetäitmise üle.

Rahaminister **G. Westel**: Riigikogu liikme, härra Weberman'i küsimise peale, miks wäljaweo määruste põhjal ekspordist saadud wäliswaluutast 25% sundusliku päwakursiga riigikassa poolt mitte täiel määral sisse ei ole nõutud, on mul au Riigikogule ette kanda, et tähendatud wäliswaluuta sissenõudmise juures juriidilised raskused on tekkinud, milledest Wabariigi Walitsus senni üle ei ole saanud. Küsimus ei ole aga weel mitte lõpulikult otsusta-

kogule ette kanda, et tähendatud wäliswaluuta sissenõudmise juures juriidilised raskused on tekkinud, milledest Wabariigi Walitsus senni üle ei ole saanud. Küsimus ei ole aga weel mitte lõpulikult otsusta-

tud ja Wabariigi Walitsusel on igakülgselt kaalumise all kõik wõimalused, kuidas eelpooltähendatud raskustest üle saada.

8. Wabariigi Walitsuse wastamine O. Köster'i, H. Laretei ja A. Pormani arupärimise peale Püssi mõisa jagamisel ettetölnud nähtuste kohta Wirumaal.

Põllutöömister **A. Kerem:**
Wäga lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesolew arupärimine on ka üks neist, mis eelmisest walitsuse ajast pärit. Sellepärast lubatagu minule ainult lühidalt

ettetölnud asjaolude juures peatada. Arupärimises käsitatakse Püssi mõisa jagamist. Huwide keskpunktiks on Püssi mõisas väljaplaneeritud tööstuskrunt, o/ü. „Amilum'ile“ ning samaks otstarbeks weel kuus normaalkrunti.

Materjaalidest selgub asi järgmiselt: 1922 a. on maakorralduse nõukogu otsustanud eriotstarbeks kohta — 50 t. — määrata Püssi mõisast ja lisaks sellele 12 aasta rendilepingu alusel weel kuus krunti. 1923 aasta algul jõuab see ettepanek ministri juurde, kuid ei leia mitte kinnitust. Töösturid ei ole selle otsusega mitte rahul ja nad kaebawad Riigikohtusse, põhjenduseks oli maakorralduse nõukogu otsus, mis neil teatatud oli. 14. aprillil tulid töösturid ministeeriumi ja selletasid, et neil on asi Riigikohtusse antud ja palusid ajutiselt kuus kohta wälja anda. 29. aprillil teebki põllutöömistri abi ülewalnimetatud põhjusi arwesse wõttes, korralduse nende kuue krundi kohta, andes neid üheaastase rendi peale. Kuidas protsess iseenesest Riigikohtus lõpeb, ei ole muidugi teada, igatahes ei ole ministeeriumil enam kawatsusi neid krunte edasi rentida. Mis puutub ruumide jaotamisesse, siis on seal mõisas 2 walitsejamaja, üks nähtawasti ülemwalitseja oma — kiwihoone, mille peale kõigi soowid esimeses järjekorras olid sihitud. See maja on praegu ajutiselt „Amilum'i“ kasutada. 2 ehk 3 tuba on postijaama käes, teisest majast on ligi pool postkontori kasutada. Edaspidi on kawatus kiwimaja anda kohalikule rahu kohtule kasutada, mille kohta lähematel päewadel põllutöömisteeriumi poolt walitsusele wastaw ettepanek tehakse. Puumajast läheb $\frac{3}{4}$ postkontori alla ja $\frac{1}{4}$ ringkonnawalitsejale, kuid selle jaotuse juures jääb postijaam ilma hooneta. Lõpulikult on see küsimus lahtine, wõimalik,

et wõidakse postijaama üle wiia Maidla mõisa, ehk leidub ka Püssi mõisas mõnesuguseid ümberpaigutusi ette wõttes ruumi.

Kui nüüd arupärimise peale wastama hakata, siis wõib järgmist lõpukokkuwõtet teha. 1) Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et Püssi mõisa jagamisel on sõduritele määratud krundid o/ü. „Amilum'ile“ antud? Need krundid ei ole sõduritele mitte antud, sest kruntide „Amilum'ile“ reserweerimine sündis ennem, kui neid wallanõukogust wälja anti. Siis 2) kas on Wabariigi Walitsusel teada Püssi mõisa jagamisel endiste tööliste raske seisukord, kes maast ja tööst ilma jäänud? Muidugi nendest kuuest krundist oleks teatawa osa mõisatöölisele jätkunud, aga et ajuti osa suurmajapidamisena alles jäi, siis oleksid pidanud töölistel seal tööd leidma. 3) Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et Püssi mõisas wiinawabriku wäljarentimisel osaühisus „Amilum'ile“ eesõigus anti kohaliku kartulikaswatajate ühisuse ees? Siin ei saa eesõigusest kõneleda, sest piiritusewabrik on osaühisus „Amilum'ile“ enne otsustatud anda, kui kohalik kartulikaswatause ühing soowiawaldusega on üldse esinenud. Muidugi tõuseks küsimus üles, kas on otstarbekohane piirituswabrikut tööstuskrundi juurde anda. See tööstuskrunt on kawatsetud tärklisewabriku jaoks reserweerida. Mina pöörasin oma eriteadlaste poole küsimusega, kas tärklisewabriku kõrwal on piirituswabriku kasutamine tarwilik. Mina sain wastuse, et see tingimata soowitaw on. Muidugi wõidakse ütelda, et praegu seal weel tärklisewabrikut ei ole. Sarnases kõikus olukorras ükski tööstur seda ette wõtta ei wõi. Küll on osa wabriku siseseadest Püssi jaama saadetud, mis selle tööstuskrundi lõpulikku saatust ootamas seisab.

Siis on 4) kas on Wabariigi Walitsusel teada, et Püssi mõisas ruumide andmisega „Amilum'ile“ tema eesõigustatud seisukorda pannakse. Walitsejamaja andmine järgneb juba sellest lubadusest, kui krunt, mille peal see maja asus, ajutiselt „Amilum'ile“ kasutada oli määratud. Wiimane küsimine: Kui on Wabariigi Walitsusel punktides: 1, 2, 3, 4, ettetölnud asjaolud teada, mis kawatseb ta siis ette wõtta, et seesugused nähtused mitte ei kordu? Mis Wabariigi Walitsus siin ette wõtta kawatseb, on osalt ette kantud.

Lühidalt weel — maja, mille peale senni „Amilum“ on pretendeerinud ja mida ta senni osalt kasutanud, läheb kohtuasutuse wõi mõne teise riikliku asutuse kasutada tulewastest kewadest peale. Minu arwates just kohtu kasutada. See otsus aga ei ole lõpulik. Siis teise majasse asub postijaam kindlasti. Ja kas siis ringkonnawalitseja ehk wõib olla postijaam seda määrab ära Wabariigi Walitsus. Mis „Amilumi“ lisakruntidesse puutub, siis, nagu ma juba warem tähendasin, nende pikendamiseks ei ole mingisugust kawatsust ministeriumil. Mis puutub aga tema põhikrundisse, siis selle krundi saatus oleneb ära nendest asjaoludest, mida „Amilum“ oma otstarbe täitmisel pakkuda suudab, milleks see krunt on lubatud. Kui seal suurtööstus ellu kerkib, siis ei ole muidugi põhjust selle krundi keelamisel, ei teki see tööstusettewõtte mitte lepingus kawatsatud aja jooksul, siis iseeneest see krunt, kui eriotstarbe krunt, langeb ära ja tuleb wäjaandmisele harilikus korras.

Juhataja **K. Wirma**: Palun arupärijaid teatada, kas nad Wabariigi Walitsuse wastusega rahul on. (Wahel hüüe keskelt: Arupärijad põllutöömistri wastusega rahuldatud ei ole. Palume läbirääkimisi awada.) Ettepanek on tehtud läbirääkimisi awada.

Põllutööminister **A. Kerem**: Ma paluksin läbirääkimisi awada siis, kui olen ära wastanud ka järgmiste arupärimiste peale, mis käesolewa arupärimisega ligidalt seotud on.

Juhataja **K. Wirma**: Esimene ettepanek on tehtud läbirääkimisi awada. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. Teine ettepanek — neid läbirääkimisi pidada peale selle, kui on wastatud pp. 6,7 ja 8 peale. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud, pidada läbirääkimisi peale 8 punkti.

Enne, kui järgmise päewakorra-punkti juurde minna, on sekretääril sõna paranduse tegemiseks päewakorra algul ettekantud teadaande kohta Riigikogu liigete koosolekuilt puudumiste asjus.

Sekretäär **T. Kalbus**: Mina kandsin ette Riigikogule, et oktoobrikuul Riigikogu koosolekutest puudunud on rkl.

Strandman — 3 koosolekult teatamata põhjustel, peab aga olema Hans Soots — on puudunud 3 koosolekult teatamata põhjustel.

9. Wabariigi Walitsuse wastamine A. Kütt'i, O. Köster'i ja H. Ostrat'i arupärimise peale Loobu mõisa tagawara-heinamaade wäljarentimise kohta.

Põllutööminister **A. Kerem**:

Wäga lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesolew arupärimine käsitab Loobu mõisa tagawara-heinamaade wäljarentimise küsimust. Selles asjas on mul wõimalik andmete kohaselt järgmist ette

kanda. Joaweski puumassiwabriku poolt anti 18. webruaril 1921 aastal palwe põllutöömisteriumile, milles paluti Loobu mõisa wabrikule rendile anda. Põllutöömister otsustas 60% Loobu mõisa põllumaad ühes wastawa heinamaaga wälja andmata jätta, wabrikule ette panna planeerimise kawaga ja majapidamise plaanidega esineda ja edaspidi mõisa wäljaandmata osa wabrikule rendile anda. Samal ajal esines puumassiwabriku juhatus palwega kaubandus-tööstusministeriumile. Kaubandus-tööstusministerium teatas, et tööstuse huwides tarwilik on Loobu mõisa wäljaandmist põhjalikumalt läbi kaaluda ja kandidaatide ülesseadmist kunni küsimuse selgitamiseni edasi lükata. Nende korralduste järeldusei lubati Aaspere wallanõukogule ainult 40% peale mõisa maa-alast kandidaate üles seada. Aaspere wallanõukogu oma koosolekul 26. II. 21. aastal loobus kandidaatide ülesseadmisest, arwesse wõttes, et juba 1920 a. Loobu mõisa maa peale nii palju kandidaate ülesse oli seatud, et wäljaantawad maad nende rahuldamiseks wähe oli. Ühtlasi esitas wallanõukogu selles asjas protesti põllutöömisteriumile. Samal ajal esinesid Joaweski puumassiwabriku töölisel ja teenijad, kokku 84 isikut palwetega kaubandus-tööstus ja põllutöömistritele mõisa rendileandmise asjus wabrikule. See palwe leidis toetust kaubandus-tööstusministeriumi poolt, ja põllutöömisterium jäi oma endise otsuse juurde 60% maa-ala reserweerides. Kewadel 1921 a. selgus, et oli waja Wirumaa 13 ringkonnawalitsejat, kes senni Aaspere mõisas asus, kuhugile mujale ümber paigutada, sest ringkonnawalitsejale ei olnud riigimõis mitte soowitawaks asukohaks.

Selgus ka, et ringkonnawalitseja oli omale Loobu mõisast palgamaa wälja planeerida lasknud, mille kasutamine raskustega oli seotud senni, kunni ringkonnawalitseja mitte Loobu mõisast ka korterit ei saanud. Põllutööminister tegi korralduse, ringkonnawalitsejat siiski Wohnja mõisa paigutada, sest Loobu mõisast sel ajal korteri saamiseks wõimalust ei olnud. Suwel 28. juulil 1921 a. esines Joaweski wabrik uuesti palwega mõisa rendile saamiseks. Põllutööminister tegi korralduse osa mõisast ja nimelt krundid nr. nr. 6, 7, 8, 9, 10 ja 11, ja 10^a ja 25, wabrikule rendile anda, sellest sai wabrikule teada antud. Et ministeeriumil teada oli, et Loobu mõisa heinamaad wõrdlemisi head saaki andsid, ja wabrik peale normaaltalude suurema heinamaatüki rendile sai, siis arwati heaks wabrikult heinamaa eest kõrgemat renti nõuda ja määrati 4800 marga peale tiinu eest, millega aga wabrikuesitaja kuidagi wiisi nõus ei tahtnud olla ja selles asjas põllutööministrile pidi esinema. Riigi rent selle heinamaa eest oleks olnud umbes 8750 marka, ehk 250 marka tiinu eest. Mõni aeg hiljem selgus, et ringkonnawalitsejat ikkagi ei ole wõimalik Wohnja mõisa paigutada, waid temale ainsaks asukohaks wõib olla Loobu mõis. Ühtlasi tuli ka metsaülem Loobu mõisa paigutada. Esineti ettepanekuga põllutööministrile, et otsus Loobu mõisa rendile andmise asjus Joaweski wabrikule täitmata jääks. Põllutööminister andis selleks oma nõusoleku tingimisega, et wabriku poolt, kellele teatud kindlustused antud ja kes mõisa planeerimisel kulusid kandnud, kahjutasu nõudmist ei järgneks. Pikemate läbiarääkimiste tagajärjel Joaweski wabrikuesitaja härra Johanson'iga, oli wiimane nõus mõisa rendile saamisest loobuma, kui wabrik vähemalt heinamaaga warustatud saab. Selle tagajärjel sai korraldus tehtud, Loobu mõisa heinamaad Joaweski wabrikule rendile anda, ja tiinu hinnaks määrata 1600 marka. Käesolewal aastal juulikuul esines maakorralduse peawalitsus ettepanekuga, milles palus korraldust, et Loobu mõisa asunduse tagawara-heinamaad saaks kuue aasta peale Joaweski wabrikule maareformi teostamise § 65 alusel rendile antud tööliste maaga warustamiseks ning wabriku hobuste ülewaltpidamiseks. Ministri poolt otsustati ettekanne jaatawalt ning Wirumaa riigimaadeülemale sai korraldus teh-

tud lepingu sõlmimiseks. Kirjaga, 7. septembrist 1923 a. nr. 3137 teatas riigimaadeülem, et puupapiwabrikuga on kuueaastane rendileping sõlmitud. Heinamaa tiinu rent on arwatud 1500 marka.

Mis eriti arupärimisse puutub, siis wõiks veel järgmist juurde lisada. Heinamaa rendi alandamine sündis, nagu ma ette kandsin, sellekohase kokkuleppe alusel. Heinamaade rendileandmine ei sündinud mitte määruste alustel tagawara-heinamaade wäljarentimise asjus, waid maareformi teostamise määruse § 65 alusel. Kui mõnesugune maa-ala kellegile juba ette on määratud, siis ei ole enam wõistluspakkumist korraldada mõtet. Joaweski puupapiwabrikul on, nagu arupärimises ette tuuakse, 130 tiinu maad; ministeeriumi andmete järele aga jaguneb see maa järgmistesse liikidesse: 30 tiinu põllumaad, 4 tiinu heinamaad ja ülejäänud on enamasti metsamaa. Heinamaa sai wabrikule rendile antud müuseas tööliste maaga warustamiseks, järjekult oleks pidanud wabrik osa maad samade tingimistega edasi andma, nagu ta ise sai. Olemasolewate andmete järele on ta heina käesolewal aastal lasknud kahasse teha põhjusel, et üksinda rahapuudusel tööjõudu saada polnud. Loksa wabrikule 2000 puuda heinte müümise kohta ministeeriumil andmed puuduwad. Üksikutele isikutele on ministeeriumi andmete järele heinu kogusummas 810 puuda müüdnud. Siis, et wabrikul juulikuul algul 1000 puuda heina oli, seda ei ole ka ministeeriumil korda läinud kindlaks teha. On selgunud, et 1. mail ainult 500 puuda heina oli, mis aga hobuste ülewaltpidamiseks ära kulus, kes wabrikul olemas.

Asudes üksikute arupärimise punktide wastamisele wõiks järgmist kokkuwõtet teha: 1) Kas on Wabariigi Walitsusel teada, missuguses raskes seisukorras wiibiwad need mõisatöölised ja popsid, kes niisuguse korralduse juures heinamaast ilma on jäänud? Siin peab ütleva, et see ümbrus mitte heinamaawaene ei ole ja eriti toonitada, et siin seisukord raskem oleks wõinud olla kui mujal, selle kohta walitsusel andmed puuduwad. 2) Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et ilma enampakkumiseta Loobu tagawara-heinamaade wäljarentimisel 1922 a. riik selleaegsete hindade järele 96.000 marka kahju on saanud? Siin peab ütleva, et sellekohast kahju ei saa tõendada. Ei saa aluseks wõtta seda, mis ministeeriumil esi-

algu kawatsusel oli, mida aga pärast selle tagajärjel muutma pidi, et põllumaa, mis juurde taheti anda, ära wõeti. Kui aga wõrrelda keskmisi hindasid, mis seal ümbruskonnas olemas on, siis minu andmed pakuvad pilti, et II ja III ringkonnas heinamaa tiinu hind — kõrgem nende hulgast — 720 marka, on ära märgitud wõistluspakkumiste juures. Aga oletama peab, et ka naabri ringkonnas need andmed wäga suuresti lahku ei lähe. Nii, et ka wõistluspakkumisel kaugelt 4800-ni wälja ei ole jõutud. Muidugi on nende kahjude wäljaselgitamine wõimalik riigikontrollil, kui neid tõesti peaks olema. Praegu mulle aga paistab, et maad on wälja antud maareformi § 65 alusel ja selle wäljaandmise korra juures enam-pakkumist ette nähtud ei ole. Sisuliselt ei ole see ka praktiseeritaw, sest ei saa enam-pakkumist olla maa peale, mis juba ühele ehk teisele on lubatud, sest pakkujad sel korral puuduksid. (W a h e l h ü ü e: T a g a w a r a - h e i n a m a a d!) Ka tagawara-heinamaid wõib määrata ühele ehk teisele.

Siis, 3) kas on Wabariigi Walitsusel teada, missugustel alustel ka Loobu tagawara-heinamaad ilma wõistluspakkumiseta wälja renditi ja miks just Joaweski wabrikule? Nagu nendest andmetest, mis ma siin ette kandsin, selgunud, on kaubandus-tööstusministeerium ja põllutööstusministeerium seda küsimust selgitanud ja tarwiliku leidnud sel määral wabrikule maad määrata. Muidugi on küsimus, kas wabrikule maad enam ei ole määratud, kui tõsine tarwidus? Isiklikult pean ütleva, et ka minule paistab, peale selle, kui selgunud, et heinu müümiseks on jätkunud, siis sellest normist, mis wabrikule tarwis oleks läinud, üle on mindud.

Neljandaks: Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et eelpool kirjeldatud heinamaade wäljarentimine wastolus on põllutööstusministri määrusega tagawara-heinamaade wäljarentimiseks. Kuna siin mitte selle määruse alusel talitatud ei ole, waid teise paragrahwi järele, siis ei saa seda wastolu konstateerida. Wiiendaks — kui Wabariigi Walitsusel on teada kõik need asjaolud, mis p. p. 1—4 tähendatud, siis mis mõtleb ta heinamaade jaotamiseks ära teha. Kas mõtleb ta saadud kahjud sisse nõuda ja kas kawatseb põllutööstusministeeriumi tegewust makswate seaduste ja määruste piirides hoida. Käesolewas küsimuses olen järgmiselt talita-

nud: leping Joaweski puupapiwabrikuga on sõlmitud, kuid ta on kinnitamata. Minu poolt on korraldus wälja antud, et sead lepingut ei tohiks mitte kinnitada. Järjekult awaneb siin wõimalus seda lepingut tulewa aasta kewadest peale rewideerida. Edasi, mis kahju sissenõudmiseks kawatsusel? Muidugi, kui need kahjud peaksid selguma, tulewad need ka sisse nõuda. Kuid käesolewal juhtumisel arwan mina, et selle paragrahwi alusel, mille põhjal talitatud on, waewalt on wõimalik neid kahjusid konstateerida. Nende asjaolude ettetoomisega arwan, et mina olen käesolewa arupärimise peale wastamise ülesanded täitnud.

Juhataja K. Wirma: Palun arupäriajad teatada, kas oldakse wastusega rahul.

A. Kütt (as.): Teatan, et arupäriajad wastusega rahul ei ole ja palun läbirääkimisi awada peale 8. päewakorra-punkti.

Juhataja K. Wirma: Ettepanek on tehtud peale 8. päewakorra-punkti läbirääkimisi awada. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

10. Wabariigi Walitsuse wastamine Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale Wiljandi linnale rendileantud maal olewa hoone müügi kohta.

Põllutööstusminister A. Kerem: Wäga austatud Riigikogu liikmed! See arupärimine puudutab Wiljandi linna tööstusühisusele maa andmise lugu. Tema on selle poolest iseloomulik, et siin teatava põhimõttega kokku tuleb põrgata,

mille peale nii ehk teisiti waadata wõib. Ühelt poolt pretendeerivad omawalitsused nende riigimaade peale, mis teatud linna kui ka omawalitsuse üksuste piirides asuwad, et riik neid maid normaalrendi alusel wälja rendiks linnadele ja, et siis linnadel wõimalik oleks omakord neid maid suure kasuga tarwitajatele edasi anda. Käesolewas arupärimises ettetoodud maa on linatööstuse ühisusel tarwitada Eesti riigi algusest saadik. Selle maa ühes küünidega on ühisus endiselt omanikult ära ostnud. Kuid see leping tühistati maaseadusega, ning ära müüdüd maatükk wõeti riigile üle. Kuna aga riigil mingisugust huwi ei olnud linatööstu-

ritele takistuseks olla, siis renditi ülewõetud maa nendele edasi. Hiljem aga juhtus tulekahju ja osa hoonetest, üle poole, põles ära. Tuli asuda põlenud hoone likwideerimisele ja siin ministeerium talitas kõlbmata hoonete müügi määruse alusel ning korraldas enampakkumise, millest huwitatud isikud osa wõisid wõtta. Tähendatud müürid omandati Wiljandi toorelinatööstuse osaühisuse poolt ja endiste waremete asemele ehitati uus hoone üles. Seal on peale linatööstuse weel sisse seatud jahuveski.

Kui edasi põhjendusi ja aluseid waadata, mille peale linnawalitsus toetab, ja mis alusel linn waidluse all olewat maad omale nõuab, siis, minu arwates ei ole nemad kaugeltki nii tõsised, et siin linnale wastu peaks tulema. Linnawalitsuse põhjendused on järgmised: linnal on kawatus lähemal ajal uue toorelinatööstuse ühisuse ümbruses asuwaile linnaosadele elektriliini ja ühtlasi puhta, ning mustawee kanalisatsiooni teha ja see saaks täiesti wõimatuks kui nimetatud ühisus iseseiswa riigina linna piirkonna südames seisaks. Meie linna südames on nii wäga palju eraomanikka, kes kujutawad samasugust iseseiswat riiki, aga mina ei ole kusagil linnas kuulnud, et sellepärast mõni mustaweetoru, ehk elektriliin tegemata oleks jäänud. Kui mina weel osaühisuse kawatsetud wastawat lepingu punkti loen, siis näen, et seal on järgmiselt kirjutatud: § 28. „Toorelinatööstuse osaühisus peab lubama temale antud maalalade peale elektrijuhesid ja puhta-, ning mustaweetorude panemist, kui see tarwilik. Tähendatud tööd peawad linnawalitsuse poolt ülesseatud nõuetele wastawalt täidetud saama, ning nende tööde läbi ei tohi linatööstuse tegewus kannatada.“ — § 29 põhjal wõib põllutöoministeerium, „iga majandusaasta algul kuuekuulise etteütleemisega toorelinatööstuse maa-alast maatükki ära eraldada, kui see eraldamine tarwilik on Wiljandi linna planeerimise teostamiseks“, nii, et ka linna planeerimine ei tohi selle kaudu kuidagi wiisi raskendatud saada. Kui linna oma kawatsusi lugeda linnawalitsuse kirjast, siis on nende lõpukokkuwõte järgmine: selle küsimuse õiglase ja loomulik lahendamine on lihtne. Põllutöoministeerium rendib selle osa maad, mis praegu toorelinaühisuse käes on, linnale. Tähendab, ka linnawalitsus teab, et see maa neile kunagi renditud ei ole. (J.

Wain (sd.): Ware malt oli.) Kuna linn seda maad ühesugustel alustel teiste rentnikkudega edasi rendib, — tähendab toorelinatööstuse osaühisus ei ole linnale sugugi ees, waid siin pretendeeritakse selle wahelkasu peale. Mina aga arwan, et sarnase wahelkasu wõtmise wõimaldamine riigi waranduste arwelomawalitsustele millegiga põhjendatud ei ole, waid loob seisukorra, kus need objektid tarwitajatele, mis nemad wahetalituse kaudu kätte saawad, mitu korda kallimaks lähewad.

Asudes küsimuste peale wastamisele, wõin järgmist kokkuwõtet teha: esiteks, kas leiab Wabariigi Walitsus Wiljandi küüni, eriti selle põlemata osa müümises 1920 a. 14. aprilli määruste rikkumist?

Igatahes walitsus seda ei leia, pealegi põlemata osa müüdud ei ole. Kui leiab, kuidas mõtleb ta siis seaduslikku korda jälle jalule seada? Selle punkti peale ei ole mingisugust tarwidust wastata, kuna esimene punkt selleks põhjust ei paku.

Juhataja K. Wirma: Palun arupärijaid teatada kas nad on wastusega rahuldatud?

J. Wain (sd.): Arupärijate nimel teatan, et meie wastusega rahuldatud ei ole. Teen ettepaneku läbirääkimisi awada pärast 8 punkti.

Juhataja K. Wirma: Ettepanek on tehtud läbirääkimisi pidada pärast 8 päewakorra-punkti. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

11. Wabariigi Walitsuse wastamine iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise peale põllutöoministri tegewuse kohta Suure-Jaani alewi maaga warustamisel.

Põllutöominister A. Kerem: Wäga lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesolew küsimus on iseenesest wäga lihtne ja sellepärast peatan ta juures õige lühidalt. Maareformi teostamise määruse § 39 järele jäeti koguduste maad kuni erimääruse wäljaandmiseni koguduste kasutada. 6. oktoobril 1922 aastal muudeti maareformi teostamise määruse § 39, mille peale põllutöoministeerium 23. jaanuaril 1923 aastal juhtnõõrid krikumaade ülewõtmiseks wälja andis ja

tegelikult ülewõtmisele asus. 14. aprillil 1923 aastal wõeti Suure-Jaani lutheruse ja apostliku kiriku maad üle ning anti kirikumõukogudele üheks aastaks rendile, sest maade planeerimist ei olnud võimalik enne põllumajandusliku aasta algust läbi wiia. Et põllutööstuste teiste mõisade planeerimisega koorimatud on siis ei saa kirikumaade planeerimise peale esialgu täit rõhku panna. Kuid Suure-Jaani kirikumaade planeerimine on siiski käesolewa aasta töökas ette nähtud, aga maade väljaandmine wõib järgneda tulewasest maist alates. Wastates küsimise peale wõin järgmist ette tuua: 1) kas on Wabariigi Walitsusel teada põllutööstuste korraldused Suure-Jaani alewi maaga mitte warustamisel? — Siin ei ole mingit erikorraldust, et Suure-Jaani alewit mitte maaga warustada, waid küsimus oleneb ära ainult tööde järjekorrast. 2) Mida kawatseb Wabariigi Walitsus teha, et Suure-Jaani alewi piirkonda kuuluvad ja ehituskruuntideks hädatarwilikud maad wähemalt käesolewa aasta sügiselgi alewiwalitsusele üle antakse. — Igatahes maid, mis wälja on renditud, kuni 1. maini 1924 aastani ei saa enne renditähhtaega kellegile teisele rendile wälja anda. Järjekult ei wõi ka väljaandmisest juttu olla käesolewa aasta sügisel. Kewadäl aga on see väljaandmine ette nähtud.

3. Mida mõtleb Wabariigi Walitsus teha, et sarnased nähtused ei korduks ja kas kawatsetakse süüdlasi sarnaste rendilepingute tegemise pärast wastutusele wõtta?

Ministeeriumis on teataw töö järjekord olemas. Kui nüüd mõned Riigikogu liigete hulgas arwawad, et oleks pidanud kõige enne ära planeerima kirikumõisad ja siis alles rüütlimõisade planeerimisele asuma, siis on see seisukoht oma ette, kuid põllutööstuste on oma algusest peale ikka sellel seisukohal asunud, et esimeses järjekorras tulewad rüütlimõisad planeerimisele ja siis wäiksemad, nimelt kirikumõisad ja sedasama järjekorda kawatseb praegune Wabariigi Walitsus ka tulewikus kinni pidada.

Juhataja **K. Wirma**: Palun arupärijaid teatada, kas nad on põllutööstuste wastusega rahuldatud.

J. Tiks (is.): Teatan, et arupärijad wastusega rahuldatud ei ole ja teen ettepaneku kohe läbirääkimisi awada.

Juhataja **K. Wirma**: Ettepanek on tehtud läbirääkimisi kohe awada. (Ilä äletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud. Eelmiste otsustega on otsustatud kõige nelja arupärimise kohta korraga läbirääkimisi pidada. Awan läbirääkimised.

12. Läbirääkimised **O. Köster** (as.): Wabariigi Walitsuse seletuste puhul päewakorra-punktide 5., 6., 7. ja 8. kohta.

Austatud Riigikogu liikmed! Härra põllutööstuste ministri poolt wastatud arupärimise põhjendamisel awaldasime lootust, et wäärnähtuste reale, mis on põllutööstuste tegewusalal ette tulnud, saab kriips peale tõmmatud ja tol korral, kui ka minewal neljapäewal said mitmesugused faktid selle tarwiduse kohta ette toodud. Täna aga tõendab härra põllutööstuste minister, et kõik on seaduse järele tehtud, kas ministri „resolutsiooni“ põhjal, maakorralduse nõukogu otsuse alusel ehk seaduse wastawa paragrahwi järele. Kõik on nii toimetatud, et selle külge keegi hakata ei saaks, ning põllutööstuste ministri „Shipkal“ on kõik rahulik. Ma ei saa mitte aru, mispärast ei käida elunõuete järele ja otstitakse enesekaitseks paragrahwe ja resolutsioone, mis ei ole elunõuetega kooskõlas. Kas siis ükskord ei saa seda kõnt-sagakaetud weepinda liikuma panna, kuna ometi igal neljapäewal oleme siin kuulnud ja tähele pannud, missugune hulk arupärimisi on wastamiseks sisse antud ja suurem osa on nendest just põllutööstuste ministri tegewuse kohta! See on nagu positsiooni sõda, kus kaitsetakse wiimase weretilgani oma last, kui ta ka käopojana wõõras pesas on. Asunikudel, riigirentnikudel ja wäikepõllupidajatel ei ole kunagi olnud illusioone põllutööstuste tegewuse kohta, kuid olid siiski inimlikud lootused, aga nüüd oleme sunnitud ka neid lootusi maha matma. Pääegu iga päew. — ma ei räägi mitte iga nädal, waid iga päew, — saame teateid kirjateel, teateid, mis on dokumentidega tõendatud, põllutööstuste ministri ametnikkude tegewuse kohta ja mis saadetakse meile, teades, et need otsekohe sinna kantsi, põllu-

töoministeeriumisse ei pääse. Kuid seda wõime enam-wähem kõrwale jätta. Kujukaks näituseks on Püssi mõisa lugu. Eegi põllutöoministeeriumi ametnik küsinud põhjust, et mispärast „Amilum'ile“ nii ägedasti kallale tungitakse, sealjuures tähendades, et osanikkudeks olla ju niisugused tähtsad Eesti elu tegelased, nagu Sitska, Reinthal ja teised põllutöoministeeriumi päikese walguses seiswad isikud. Wõib olla on põllutöoministeeriumil rohkem teada nende isikute teeneid, keda ma eelpool nimetasin, kuid mina tean seda, et maata on jäänud Püssis palju isamaakaitsjaid ja 29 mõisatöölise perekonda, kes tahaks ennast kuidagi moodi ära elatada. Kas on Püssi mõisas tõepoolest tarwis kartuli katsepõldusid sisse seada, kui seal läheduses on katsepõldude mõis, nimelt Aa mõis juba olemas!

Tuuakse teateid ajalehtis, et „eriotstarbeteks“ on meil liig wähegi krunte ja kohte, uhkustatakse — näituseks Wiljandimaa riigimaadeüleml — et loome niisuguseid kohte weel rohkem. Ma ei taha ju eriotstarbe kohtade, kui niisuguste, wastu waielda, — oleks ju neil meie põllumajanduses eriline tähtsus ja nende kohtade kasutajad saaksid olema pioneerid meie põllukultuuri tõstmises. Waidlen aga sellele wastu, et niisuguseid kohte liig ohtralt ja teatud tagamõttega, rumala usaldusega ehk sihikindluseta wälja antakse. Kuuldawasti tahetakse 12 mõisa kohta üks niisugune taewalik koht luua!

Edasi, arwan mina, et see arw on liiga suur ja meie saaks vähemaga läbi. Ei aita eeskujulised kohad. Tarwis on luua niisuguseid tingimisi, mis meil wõimaldaks maast seda wõtta ja seda saada, mis maa anda wõib ja leida turgu, mis meie põlluprodukte tarwitaks. Waadake neid „eriotstarbe“ kohte, need on tihti-peale palju wiltsamad, kui asunikudel ja ei ole lootustki, et neid paremale järjele seatakse, sest nad pole selleks wõetud, waid selleks, et selle „taewaliku tulewiku“ lootuse pinda jalge all pidada, ehk maad edasi rentida. Kas arwate, et Püssi „Amilum“ selleks omale suure koha, nimelt 6 krunti reserweeris, et seal kartulite sortisid kaswatada ja parandada, et olla lüliks meie majandusliku edenemise ahelas! Mina arwan, et temal oli sihiks kaswatada omi taskuid, ja kui ta oleks tahtnud kaugemale näha, siis ei oleks ta

ära wõtnud sõdurite ja mõisatöölise eest maad. Meie Eesti awalikud tegelased oleks pidanud arwesse wõtma meie, kui iseseiswa riigi tulewikku! Kas oleks tärkliwabrikule tarwis olnud 5—6 krunti, wiinawabrik, mõisarohuaed, rehepeksu garnituur ja need weel mitmesuguste mahinatsioonide ja malekäikude abil. Saades esmalt õiguse eriotstarbe krundi peale, läks „Amilum“ weel kaugemale, missuguste teede kaudu, ei ole selgesti teada ja sai eriotstarbeks weel ühele krundile lisaks wiis krunti. Härra põllutöominister tähendas, et see krunt jääb arwatawasti üheks aastaks. Wõib olla jääb ta üheks aastaks, wõib olla rohkem, kuid ma arwan kindlasti, et kui asi oleks tasakesi, hõlma all, läbi läinud, siis oleks kindel, et need kohad oleks jäetud 12-aastaks ehk 2—3×12-aastaks „Amilum'i“ kätte. Et see tegu aga nüüd awaliku arwamise ette toodi, siis, wõib olla, punastab nende südametunnistus, kes sellele asjale kaasa aitasid wähegi, ning asi saab teise pöörde, nagu härra põllutöominister tähendas. Kohalikud asunikud organiseerisid masinatarwitajate ühiseuse, et rehepeksu garnituuri enese kätte saada, kuid seal lasti, ma ei tea kelle poolt, prowokatsiooniline jutt lahti, et rehepeksumasin ei kõlbada kuhugile, et remonteerimise kulud lähewad suuremaks, kui masin wäärt jne. Isikud, kes asutasid masinatarwitajate ühiseuse, löid kahtlema, ei käinud enam nii ägedalt peale, ja oksjonipäewal leidis „Amilum'i“ esitaja, et masin kõl bab „Amilum'ile“. Masinatarwitajate ühisus ise ja ta lootused on lõpetatud. Weel aga peab imestama seda meeoleolu, mis seal loodud on. Kui praegune ringkonnawalitseja koha peale sõitis, oli ta wäga suur „Amilum'i“ wastane. Kuid lõppude lõpuks on ta „Amilum'i“ poolehoidjaks saanud! Seda näitab see asjaolu, et tema ettepaneku tegi, kohalikkudele isikutele, et kui nad tahawad saada rehepeksugarnituuri, siis maksku teise päewa õhtuks nõutaw osa raha wälja. Kui meie tahame üldse ühisuslikku elu toetada, siis oleks olnud tarwis pikem tähtaeg anda. Ei saa ju nii ruttu seda raha kokku, nad peawad ot-sima ja laenama. Kuid neile öeldi: „kui teie raha homme õhtuks ei too, siis teie seda garnituuri ei saa ja ta antakse „Amilum'ile“ üle“. Kas „Amilum'ile“ pikem termin anti, selle kohta ei tea ma kindlat midagi ütelda, kuid arwan, et anti.

Edasi tähendas härra põllutööminister, et seal ju suur krunt eriotstarbeks jäetud. Kus nii kui nii mõisatöölised, — keda seal 29 perekonda on, — tööd leiawad. Sellesama jutuga on ka tulnud koha peale Pachel ja Ko. Ja ma arwan, et need sõnad olid just samad sõnad, mis härra põllutööministri suust tulid. Anti lootust: „teie saate wabrikus tööd, meie toidame teid paremini ja meie anname teile parema sissetuleku.“ Aeg läks aga edasi, töölised ei saanud tööd, nägid ainult seda, et „töötasid“ Pachel ja Ko. Ilmusid ka lõppude lõpuks tõllad paari hobusega, sõideti mööda mõisatöölise põldusid ja kiideti: „meie toome ka oma perekonnad siia ja leiame koha, kus meie saame omad isad ja emad rahuliselt elama panna.“ Sellega katsuti just kui prowotseerida pahemat, halwemat meeleolu tööliste seas. Arwesse wõttes kõike seda, tahaksin küsida, kes on juhtinud seesugust tegewust. kes on „Amilum'ile“ niisugused eesõigused andnud? Weel tõendas härra minister, et wiinawabriku kohta on „Amilum'ile“ tingimata tarwis! Oleks seal olnud mõni kohwi- wõi mõni teine wabrik, siis oleks see ka „Amilum'ile“ tarwis. Muidugi, kõiki wabrikuid, mis raha sisse toowad, on „Amilum'ile“ tarwis. Kuid minu arwates ei ole „Amilum'ile“ wiinawabrikut tarwis, sest ta teeb tärgklise wabriku teise koha peale ja wiinawabrik jääks piirituse ajamiseks. Kohalise kartulikaswatajate ühisuse poolt on põllutööministrile palwe saadetud, mis seisukorda selgitab ja nimelt järgmine:

7. mail s. a. andis ühisuse juhatus ministeeriumile palwe Püssi mõisa piiritusewabriku rendilesaamise asjus.

See juures selgus, et Püssi wiinawabrik juba wälja olewat renditud o/ü. „Amilum'ile“.

„Nimetatud o/ü. olla kawatsused Püssis tärgklisewabrikut ehitada, mis otstarbeks ka ministeeriumi poolt suurem maa-ala eraldatud on.

Pöörates käesolewaga Teie poole, härra minister, palume maakorralduse peawalitsuse otsus Püssi mõisa wiinawabriku rendile andmise asjus uuesti läbiwaatamisele wõtta ja silmas pidades, et o/ü. „Amilum“ wälja läheb tärgklise walmistuse peale, mis otstarbeks kawatsetakse kohane sisseseade ülesse panna mõisa, nõndanimetatud „suitsurehes“ — mitte wiinawabrikus — millest järeldada wõib, et wiinawabrik, kui niisugune o/ü.

„Amilum'i“ ei huwita, et wiinawabriku eraldamine „Amilum'ile“ määratud krunti sugugi ei riku, sest wabrik asub eraldi, jõe ja teedega piiratud, umbes 1200 ruut-süllalise maa-ala peal, ja et ümbruskonnas produtseeritawa kartuli rohkuse juures kumbki ettewõte teisele takistuseks ei ole, loodame, et küsimus kohalise kartulikaswatajate ühisuse kasuks otsustatud saab“. „Amilum“, kellel kõik teed lahti, on piiritusewabriku omale saanud, mida ka härra põllutööminister tõendab.

Maakorralduse nõukogus on otsus tehtud „Amilum'ile“ lisakrunte anda, missuguse otsusega sellel koosolekul, nagu ma kõrvalt kuulnud olen, kõik koosolijad nõus ei olla olnud. Sellele otsusele ei ole ka härra Rostfeld' vastu hakata julgenud, samuti ka sellele resolutsioonile, mis härra Raamot olla kirjutanud. Need otsused ja resolutsioonid saab „Amilum“ kõrwalteede kaudu teada, samuti teatakse temale kohe peale otsuse tegemist, et olge head ja nõudke kohtuteel kätte, mis teil resolutsiooni põhjal wõimalus saada on.

Nagu ma juba tähendasin, ei ole maad elamise wõimaldamiseks neil, kes wabadussõjast on osa wõtnud ja mõisatöölistel, kes ju mujalt seal tööd ega teenistust ei leia. Mul jäi ära märkimata mõisa rohuaia lugu. Sellekohta teatakse ka mitmesuguseid jutte. Teatakse rääkida, et seal on endine aednik, kellel oleks iga tahes eesõigus seda aeda rendile saada. Kuid selle peale waatamata on kõikwõimas „Amilum“ rohuaia eriotstarbeks tarwitada saanud, jällegi mingisuguste mahinatsioonide teel. Rohkem ju isegi „Amilum“ ei nõudnud, sest rohkem seal enam wõtta ei ole.

Ma juhiaksin tähelepanu selle peale, et kõlawatele nimedele antakse wälja maatükka jne., kuna nende nimede taga on kitsa taskuhuwide tagaajajad. Tekib küsimine, mis otstarbeks kasutatakse tegelikult neid maid, mis on wälja antud? Wõiks näitusena ette tuua Maidla mõisa Wirumaal. Nimeliselt on see mõis ühisus „Lõhkejõu“ käes, kes lubab põlewkiwi ning töölisteale aialinna, kuid tegelikult kasutab seda mõisa tema endine omanik krahw Keller, kes maa, tuhat marka wakamaa, edasi rendib. Niisugused on lood nende eriotstarbeks wäljaantud maadega. Ma ei ütle mitte, et kõiki „eri“ maid sarnasel teel kasutatakse, waid suuremat osa. Eesõigustatud klassiks on saanud

kanaerialinnud ja sead! Ajalugu jaotatakse ajajärkudesse ja meie Eesti praegune ajajärk peaks pealkirja kandma „põllumajandusliikude loomade õitseajajärk.“ Ma ei tahaks esile tuua enam näiteid, sest neid on tihti küllalt siit esile toodud ja neid on meil ka küllalt teada. Lootused, mis meil siia maani olnud, hakkavad kaduma. Ootasime, et põllutöeminister ükskord awalikult julgeb ütelda, et „see ja see“ on walesti toimetatud ja sarnaseid wäärnähtusi tahame kõrvaldada, kuid meie kuuleme tema poolt ikkagi kaitset wäärnähtustele. Kus juba näha on tegewust, mida kaitsta ei saa, siis öeldakse „wõib olla, saab see kõrwaldatud“, „wõib olla ei saa seda mitte kõrwaldatud.“ Asunikude, riigirentnikkude ja wäikepõllupidajate Riigikogu rühma poolt panen ette järgmise ülemineku-wormeli: „Riigikogu, ära kuulates põllutöeministri seletust asunikkude, riigirentnikkude ja wäikepõllupidajate Riigikogu rühma arupärimise peale Püssi mõisa jagamisel ettetulnud nähtuste kohta Wirumaal, leiab, et eriotstarbe ja ettewõtete maad tulewad wiibimata põhjaliku rewideerimise alla wõtta — ja läheb päewakorras edasi.“

A. Jõeäär (sd.): Lugupeetud rahwasaadikud! Mina tahaks peatada härra ministri seletuste puhul rohkem asja wormilise külje juures, sest eelkõneleja on asja sisulist külge juba küllalt walgustanud. Ma tahaksin selgusele jõuda selle üle, et kui jätaksime asja sisulise külje täitsa kõrwale, kas isegi wormiliselt Püssi mõisa kruntide wäljajagamise juures on ministeerium õieti talitanud. Nagu meie härra ministri seletustest kuulsime, on juba teataw wastutulelikkus härra ministri poolt „Amilum'ile“ sellega näidatud, et talle mõisasüdamest määrati eriotstarbeks 50 hektarit. Kuid ministri kindel resolutsioon oli, et peale selle 150 hektari suurust maatükki „Amilum'ile“ mitte määrata. Seega oleks tulnud wastawalt täita Wabariigi Walitsuse otsus, kus on öeldud, et mõis tuleb ära planeerida ja planeeritult asunikkudele wälja anda. Kuid tegelikult on härra ministri abi selle ministri resolutsiooni ära muutnud ja 150 hektarit maad peale eriotstarbe krundi, ehk küll mitte pikemaks ajaks, kui üheks aastaks, siiski wälja andnud „Amilum'ile“. Peaks selge olema härradele Riigikogu liigetele, et ministri

abil ei ole makswate seaduste järele mitte õigust ministri korraldust ümber muuta, seda enam weel Wabariigi Walitsuse otsust, nii et ei wõi ütelda, et siin wormilisest küljest asi korras oleks ja et ministri abil oleks õigus olnud niiviisi talitada. Sellest tuleks tarwilikud järeldused teha, sest on enam kui selge, et siin on tegemist oma ametiwõimu piiridest üleastumisega ministri abi poolt. Tuleks wastawaid samme astuda tema wastutusele wõtmiseks, kuna puuduwad igasugused põhjused temale seda andeks anda wõi teda amnesteerida, sest ka sisuliselt ei olnud temal mingisugust õigust sarnaseks talitamiseks. Meie kuulsime, et isegi sõdurid, kellel eesõigus oli maasaamiseks, jäid rahuldumata, samuti ka mõisatöölised. Sarnasel korral ei olnud ministri abil mingisugust kõlblist õigust tööstusettewõttele, kellele juba küllalt oli wastutuldud, seadust rikkudes, suuremaid maatükka wälja jagada. Siinjuures tahaksin weel härrade põllumeeste, eriti nende uue liideri härra Tonkman'i, tähelepanu selle peale juhtida, kes on selles süüdi, et maareformi teostamine sarnaselt ei sünni, et ta maasaajaid rahuldaks. Ma küsiks neilt, kas sarnaseid wäärnähtusi, mis selgusid tänaste arupärimiste puhul, wõib süüks panna Asutawas Kogus enamuses olnud pahempoolsetele rühmadele? Nemad ei wõinud tõesti seda ette näha, et aeg tuleb, kus ministri abil wõimalus saab olema ministri ja walitsuse otsuseid ära muuta ja oma äranägemise järele mõisamaid wälja jagada mitte nendele, kellel selleks maareformi teostamise määruste põhjal õigus, waid aktsiaseltsidele ja osaühisustele. (J. H ü n e r s o n (põl.): S e a d u s o n s ü ü d i.) Seadus on wäga selge ja seaduses on wäga selgesti öeldud, et maad tuleb anda eestkätt sõduritele, aga teie kaitsealune, härra minister teie erakonnast jättis selle seaduse täitmata ja andis maad osaühisus „Amilum'ile“. (J. T e m a n t (põl.): W a a t, s e l l e p ä r a s t T e i e p a h a n d a t e g i.) Ja on ka täiesti õigus pahandada. Siin ei seisa süü mitte maaseaduse wäljaandjate waid maaseaduse teostajate peal.

Et praegu ühtlasi läbirääkimisi ka teiste arupärimiste puhul peetakse, siis tarwitan juhust, et puudutada ka Loobu mõisa tagawara-heinamaade wäljarentimise asja. Härra minister oma seletustes puudutas ainult selle asja wormilist külge, kuna sisulise külje hoopis kõrwale

jättis. Ta püüdis nii kui teistegi arupärimiste puhul paragrahwide warju pugeda ja seletas, et wormilisel on asi täiestj korras. Selles Loobu mõisa tagawara-heinamaade wäljaandmise asjas ei paista asi ka paragrahwide seisukohalt korras olevat. Maareformi teostamise määruse § 65. ütleb järgmist: „Riigi kätte wõetud maadest planeerimise teel saadud maaüksustest eraldab põllutööstusteeringu riigi- ja omawalitsuse asutustele, tööstusliikude ettewõtete alla ja teisteks eriotstarbeteks määratud maaüksused ja jätab nad oma kätte pidada ehk annab nad wälja nende tarwitajatele wastawate erimääruste ja põllutööstusteeringu poolt äratähendatud tingimuste põhjal.“

See on kaunis selge paragrahw ja ei ole mingit kahtlust selle üle, et tööstusettewõtetele määratawad maaüksused tulewad kindlaks määrata enne maade planeerimist ja wälja anda selle kohta makswate erimääruste põhjal.

Maareformi teostamise määruste § 81 järele antakse heinamaatükid, mis põllumajapidamisega seotud ei ole, enampakumise teel wälja. Seega on selge, et neid ei wõi § 65 korras wälja anda.

Üksikajaseliselt reguleerib wäljaandmise korda põllutööstusministri määrus 1. juunist 1923 aastal, mis „Riigi Teatajas“ nr. 81/82 wälja kuulutatud. Kui weel wähegi kahtlust peaks olema, siis kaotab selle täiesti nende määruste § 1, mis selgelt ütleb: Selle määruse alla kuuluwad kõik riigistatud mõisade planeerimisel tagawarasse jäetud heina- ja karjamaad ning riigimetsa piirkonnas asuwad heinamaatükid. Selles määruses ei ole mingisugust erandit ette nähtud, waid on kategooriliselt kõik tagawara-heinamaad selle alla kuuluwaks tunnistatud. Määruste §§ 7, 8 ja 9 järele on ette nähtud kindel kord heinamaade wäljaandmiseks. Kuid §§ 8 ja 9 on käesolewal juhtumisel täiesti mööda mindud ja neid määrusi ei ole ministereeringu poolt mitte täidetud, mis tema enda poolt „Riigi Teatajas“ wälja kuulutatud. Sarnane makswate määruste mittetäitmine kõrgema asutuse poolt ja neist möödaminemine annab halba eeskuju alamametnikkudele ja kaotab rahwa seas igasuguse usalduse nii ministereeringu, kui ka walitsuse wastu. (K. Tonkman (põl.): Kõneleuge selgemini, et sellest aru saada wõiks.) Ma arwan, et ma kõnelen kau-

nis selgesti (K. Tonkman (põl.): See ei ole selge.) Kui see Teile mitte selge ei ole, siis ei ole see mitte minu süü, waid see on teie arusaamise süü. Seega ei wõi ka wormilikust küljest waadata põllutööstusministri wastus kedagi rahuldada ja Riigikogul tuleb sellest tarwilised järeldused teha.

Juhataja **K. Wirma**: Wäljaspool järjekorda on sõna kaubandus-tööstusministri.

Kaubandus-tööstusminister **B. Rostfeld**: Üks eelkõnelejatest nimetas, et minu abi muutis minu resolutsiooni. Ma wõtsin faktiliseks märkuseks sõna, et seletada, kuidas asi oli, sest härra minister Kerem'il ei ole kõik üksikasjad teada. Asjakäik oli järgmine: 1922 aastal ei olnud ministereeringul kindlaid Wabariigi Walitsuse juhtnõõre, tööstusettewõtetele antawate maa-alade suuruse kohta; sellega on seletataw maakorralduse nõukogu otsus, mis „Amilum'ile“ 6 krundi lubas eraldada. Wahepeal oli aga üldine korraldus maksma hakanud, et ilma Wabariigi Walitsuse nõusolekuta ei saa anda pikaajalise lepingu alusel maa-alasid, mis suuremad on kui 50 tiinu. Kui 1923 aastal „Amilum'i“ asja minule ette kanti ja paluti teda Wabariigi Walitsusele esitada, siis otsustasin mina esitamise küsimuse eitawalt. Siin ei ole mitte selles küsimus, et mina ei kinnitanud maakorralduse nõukogu otsust. Otsus oli juba ammu kinnitatud selle läbi, et minu abi oli protokollile alla kirjutanud, waid küsimus oli selles, et hiljem mina ei wõtnud oma peale seda küsimust Wabariigi Walitsusele ette panna ja seal teda kaitsta, ette nähes, et wiimane eitawale seisukohale asub. Nagu siin minister Kerem ette kandis, oli aga wahepeal maakorralduse nõukogu otsus töösturitele teada antud ja wiimased olid pööranud kohtu poole. Lõpuks leppisin mina sellega, et krundid saaks rendile antud „Amilum'ile“ ühe aasta peale, sest 29. aprillil, see on 3 päewa enne 1. maid ei saanud enam maad teistele maasoowijatele määrata. Härra minister Kerem kandis juba ette, et seal ei olnud kandidaate määratud. Arusaadaw, et ei wõinud kolme päewa jooksul määrata kandidaate ja nende krundid anda. Sellepärast lubasin mina oma abi resolutsiooni, et krundid aasta peale „Amilum'ile“ ajutiselt kasutada antakse, täita.

Leping 12 aasta peale oli eitawalt otsustatud ja seda otsust keegi aprillis ei ole muutnud. Ma arwan, et kui mina nõukogu otsust Wabariigi Walitsusele ette ei kandnud, siis oli juba sellega rewideerimine ette wõetud ja ülemineku-wormel, mis siin ette pandi ja mis nõuab, et tuleb asja weel rewideerimisele wõtta, oleks ülearune. Jutt wõib olla ainult sellest, kas oli õigus krundid üheaastase rendilepingu põhjal ajutiselt kasutada anda. Ministeeriumil see õigus oli. Minu abi wiimane resolutsioon käsitaski seda küsimust ja ei olnud mitte minu resolutsiooni äramuutmise. Ta oli tehtud minu teadmisel, sest teist teed enam ei olnud. 29. aprillil oli hilja teistele seda maad määrata, pealegi oli „Amilum“ tema kasutamiseks enmast ette walmistanud ja teatawad kulud kandnud, mis wõis pärastpoole protsessi keerulisemaks teha.

J. Tiks (is.): Härra minister oma wastuses tähendas, et meie arupärimise peale Suure-Jaani alewi maaga mittewarustamise asjus on nii kerge wastust anda, et seda mõne sõnaga õige lihtsalt wõib ära teha. Tema tähendas, et maad ei saadud anda tänawu sellepärast, et ei jõutud seda planeerida enne majandusaasta algust. Teatawasti läksid aga Suure-Jaani alewi piiridesse, nii Lutheri koguduse, kui ka apostliku usu kirikumaad terwena. Nende kohta on kaardid olemas. On ka alewi poolt uued kaardid walmistatud, nende järele on alewi piirid kinnitatud, nii et seal erilist planeerimist wõi mõõtmist ei olnud mitte tarwis ette wõtta põllutööministeeriumi poolt. Maaala on niiwõrd wäikene, et seal mingisugust normaalkohta wälja planeerida wõimalik ei ole. Kui tahetakse seal tõesti kirikutele normaaltalusid wälja planeerida, siis öeldagu juba kohe ära, et Suure-Jaani alewiwalitsus kohaliste kirikute maadest üldse jalatäit oma korraldusse saada ei wõi. Ei ole tehtud ühte ega teist. Tähendatakse, et seadus alles selle kohta puudub, kuidas kirikumaid korraldada. On õige, walitsus ei ole tõesti esitanud senni Riigikogule sellekohast seaduseelnõu. Näib, et tal ei ole nende kirikumaade korraldamisega mitte ruttu. Sealsamas tähendab aga härra minister, et need kirikute maad, mis Suure-Jaani alewis, siiski tänawu sügisel korraldamisele tulewad. Kumb siis nüüd õige on? Kas see, et kirikute maid üldse korral-

dada ei saa enne, kui selleks eriseadus tuleb, wõi see, et osa neist siiski tänawu sügisel wõiks korraldatud saada? Siis tähendas härra minister, et ministeerium ei ole saanud sellepärast kirikumaid korraldada, et esimeses järjekorras rüütli-nõisade planeerimine käsil on. See wõib wäga wõimalik olla. Aga siiski, kas selle järjekorra pärast peaks alew jääma ilma maata, wõi arwab minister, et see pole tähtis, et paljud alewielanikud maad soowiwad, kuhu maju ehitada. Aga siin ministeeriumi seletuse järele ei saa ehitama hakata, sest ei teata talweks materjaali muretsema hakata ja pole mingisugust mahapaneku kohta. On aga teada, et igalpool, kus meie liigume, korterite järele nõudmine palju suurem on kui pakumine. Nii ka nimetatud alewis. Ehituskruuntide järele on nõudmine suur. Seda tähendasime meie juba arupärimise põhjendamise puhul, mis ajaks oli alewiwalitsusele tulnud 52 nõudmist, kogusummas 65 kunni 70 wakamaa peale ehituskruuntideks. See ei ole nähtawasti ministri arwates siiski sedawõrd tähtis, et ta oleks asja sisuliselt kaalumisele wõtnud ja ka kindla otsuse teinud. Nüüd jääb aga maa kirikunõukogu kätte, kellele ta renditud, aga kes seda maad ei tarwita ja edasi rendib, wõttes suurt wahelkasi. Kui ma selle arupärimise põhjendamisel tähendasin, et on wõetud 1500 kunni 1600 marka Riia wakamaa eest renti, siis ei olnud mul otsekohe siin Riigikogu kõnetoolil wastawaid dokumente ette kanda. Nimelt, kellelt seda renti on wõetud. Nüüd on aga mul kaks kwiitungi, mida wõiksin siin tsiteerida. Nende nimed — kellele kwiitungid wälja on antud — jätan esialgu ette toomata, see wõiks kohapeal soowimata sekeldusi tuua. Esimene kwiitung on: 1923 a. eest makstud 1800 marka põllu renti. 7. mail 1923 a. Õpetaja G. Rosenberg. Teine kwiitung, see ja see isik on põllu renti maksnud poole wakamaa põllu eest 500 marka ja teeb suwe ja sügise jooksul weel 1½ mehe päewa. Maatarwitamise õigus on sellel isikul ainult 1923 a. jooksul. Suure-Jaanis 23. mail 1923 a. Õpetaja G. Rosenberg (Allkiri.)

See on selge, määrustes on ette nähtud, et ei wõi mitte kõrgemat renti edasirentimise puhul wõtta, kui ainult 25% lisatasu. Seda on praeguse põllutööministri eelkäija — härra Rostfeld, minule isiklikult seletanud. Siin on aga etteto-

dud kwiitungite järele kõrgemat renti wõetud, ja sellest ei tehta mingisuguseid järeldusi, sest et wormiliselt maa kirikunõukogule renditud on.

Aga kes peab siis seaduste ja määruste täitmise järele walwama, kui mitte asutus, kelle kompetentsi see peaks kuuluma. Juba see, et kwiitungid on wälja antud ilma seaduses nõutawa tempelmargita, on seadusewastane. (Segane wahelhüüe paremalt poolt.) Jah, siin wõib olla on midagi salakirjas, ma ei mõista seda lugeda, need on wist lahti shifreerimata.

Aga sellest ei ole mingisuguseid järeldusi teinud wastaw wõim. Kui niimoodi wõimaldatakse kohtadel maaga ümber käia, siis on see igatahes enam kui lubamata. Sarnane järjekorrast nii kramplikult kinnipidamine on wiinud Suure-Jaani alewiwalitsuse tõesti raskesse seisukorda, sest temal ei ole õiget wastust wõimalik anda nendele, kes iga päew käiwad nõutamas mingisugust seletust, et millal saawad nemad ehituskrundi. Põllutööministeeriumi on mitmelt ja mitmelt poolt seletust paluwaid kirju saadetud, aga mingisugust wastust ei anta. Waigitakse lihtsalt kõik täielikult surnuks.

Ehk meie arupärimine piirdub küll ainult Suure-Jaani alewi sündmustega, aga ma wõiks siin tähendada, et liikudes maal, on weel mitmete teiste kirikumõisade maade kohta samasugused kaebtused kostnud. On inimesi, nagu papsid, kes asuwad kirikumaadel ja kes on omale seal üles ehitanud maja, ning maksawad renti kokkuleppe järele, kuid nüüd on neile üles öeldud, ja tahetakse kohtadelt wälja ajada. Nad on põllutööministeeriumi poole pööranud, aga neile on ikkagi wastus peetud jäänud. (Wahelhüüe: Ei ole kirikumaade korraldamiseks eriseadust.) Ei ole kirikumaade korraldamiseks eriseadust? Noh, siis tehtagu see seadus ükskord ja esitatagu ka Riigikogule ning wõetagu wastu, et saaks see küsimus lõpuks lahendatud. Kirikumaad asuwad peaaegikult linna, ehk alewi juures, kus inimesed esimeses järjekorras omale eluaset saada soowiwad, ja selletõttu nõudmine nende järele alatasa suureneb. — Näituseks arupärimises ettetoodud Suure-Jaani alewi piirkonnas on õieti pea ainult kirikumaad, mis sündsad ehituskruntideks. Üks osa mõisamaast on juba ehituste all, waba osa jätkub ainult üksikutele ja ülejäänud

osa on kõlbmata maa, kuhu ehitada ei saa. Kui aga nüüd kirikumaade küsimust ikka päewast päewa edasi lükatakse, siis on Suure-Jaani alewiwalitsusel wõimata tegutseda, sest et ta ei saa alewi kaswamist plaanikindlalt juhtida ja rahuldada elanikkude tarbeid. Mina arwan, et walitsus peaks enam tähelpanu pöörama rahwahulkade nõudmiste rahuldamisele, kes sarnastes oludes on sunnitud elama, nagu arupärimises ette toodud.

Juhataja **K. Wirma**: Kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 12.15 min.

Peale waheaega jätkub koosolek kell 12.30 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **L. Raudkepp**.

Sekretäri kohal abisekretäär **O. Köster**.

J. Wain (sd.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra põllutööminister wastates meie arupärimise peale Wiljandi linnale rendileantud maal olewa hoone müügi asjus ütles ise, et esimese pilguga näib küsimus olewat ainult üksikasjadesse puutuw, kuid iseenesest puudutab tema ka põhimõtteid, mida laiemalt käsitama peab. See on täitsa õigus. Kui weel arwesse wõtta, et arupärimise aluseks wõetud hoone ei ole tarwitamiseks kõlbuline, waid ainult mahapõlenud hoone müürid, siis jääks küsimus hoopis wäiksemaks. Kuid et just põhimõtte siin otsustatud ja omamoodi otsustatud on ja et siis ka analoogilisi küsimusi teiste omawalitsuste suhtes samuti otsustada wõidakse, siis muutuks omawalitsuste seisukord wõrdlemisi pentsikuks ja raskeks. On ju väga õige, et küün ei asunud linnale renditud maa peal; tükikene maad, mõnikümmend wõi mõnisada sülka, mis küüni alust moodustas, wõeti wälja, kui ümber küüni olew maa linnale anti. Kui meie aga tunnistasime, et sarnane nähtus — üksikute lapikeste wäljalõikamine linnadele ja alewitele antud maadest — oleks lubataw, siis wõiks ette kujutada, et mitte see üks küün waid kõikide Wiljandi mõisa hoonete alused wälja lõigatakse. (Põllutööminister **A. Kerem**: On k a n i i!) Need majad on seal üksikult laiali, — linn olgu lahke ja hakaku nüüd maad planeerima. Sellest linnaosast wõiks saada mõnesugune logudik, kus uulitsad ümber toanurkade ja

ümber kuuride käiwad. Kuid on waja, et majad oleks ehitatud uulitsate äärde. (Põllutööminister A. Kerem. Siin planeerimisele ei ole takistust.) Sellepärast on iseenesest waga arusaadaw ja loogiline, et kui linnadele ja alewitele maad antakse, et siis selle maa kasutamine nende samade omawalitsuse üksuste kätte läheks. Meie kuulsime teise arupärimise puhul, et põllutööministeerium ei jõua loomulikult ühe ehk kahe aastaga tööd, mis tal maareformi teostamise alal on, ära teha. See on asi, millest wist kõik aru saawad ja mida kõik tunnistama peawad. Kui ta ülearu tööga koormatud on, siis oleks üsna loomulik, et ta oma tööst — niiwõrd kui see võimalik — teiste asutuste kätte annab, nimelt omawalitsuste kätte, kelle esituskogud on walitud samade põhimõtete kohaselt nagu Riigikogugi, kes riigivalitsuse on moodustanud. Kui meie arwesse wõtame, et kohapeal igatahes nende tarbed ja hädad palju paremini näha on ja palju tõsisemalt ja kestwamalt neid küsimusi käsitatakse, siis oleks jällegi lihtne järeldada, et kohapeal sarnased kruntide wäljaandmise, kruntide wäljamõõtmise, wäljalõikamise, uulitsate läbiajamise kui ka maade ja hoonete edasiandmise küsimused palju paremini lahendatud saada wõiksid, kui nad lahendatakse keskwalitsuses. Kuid on olnud põhjusi, mis takistanud omawalitsuste nende küsimuste edasiandmist: põllutööministeerium ei ole tahtnud takistust teha töösturitele ettewõtte arendamiseks. Mõnede poliitiliste rühmituste kohta wõidakse arwata, et nad wõimu juures olles tööstusasutusi hoopis teistsugustesse elamiswõimalustesse paneks. Ma pean siin tähendama, et need arwamised, nagu peaks töolistehulgad, kui nemad wähegi arenenud on, tööstust hakkama nõrgestama ehk koguni, nagu seda tehti mõni hea sada aastat tagasi, peksaksid töökotta ülesseatud masinad puruks; praegu niisugust kartust enam olla ei tarwitse. Omawalitsustes, kuigi seal oleks teistsugused koosseisud, kui praegu riigivalitsuse seljataga on, ei hakataks tööstusettewõtetele takistusi tegema, küll aga seatakse wõib olla, omawalitsuste huwid kooskõllasse tööstushuwidega. Põllutööminister tähendas weel, nagu tema wõida ettekanud kirjast järeldada, et Wiljandi linnavalitsus tahtnud maa edasirentimisel wahelkasu wõtta. Kirjas räägitakse küll

edasirentimisest, kuna wahelkasu wõtmisest seal sõnagi ei olnud. Minnes asjale lähemale, pean küsima, miks siis Wiljandi linnapea, kes nagu põllutööministergi on rahwaerakondlane, wähem tööstuste eest hoolitseb, kui teised rahwaerakondlased siin. Näib, et jutt tööstuste pigistamisest wahelkasu püüdmisega omawalitsuste huwides on rohkem ettekääne kui tõsiasi. Ma wõiksin aga weel tähendada, et sama põllutööministeerium, kui ka Wabariigi Walitsus terwes tema koosseisus sugugi nii tundelik ei ole edasirentimise suhtes. Mul olid praegu mapis sel nädalal tulnud kirjad, ja nende seas leidsin ühe, kus kõneldakse edasirentimise õigusest, mis ei ole aga antud omawalitsuse üksustele, waid ühele wähemale „üksusele“. On antud maad, mis senni mõisatööliste käes olid, 1922 a. kewadel mingisugusele seltsile. Ma ütlen selle seltsi nime sõnasõnalt; ta asub Uue-Wõidu mõisas, tema nimi on „Wäike- ja sulgloomade kaswatuse selts“. Nimetatud seltsil on peale 1½ aastast tegewust sulgloomi õige mitu, nimelt kaks hani, 3 kalkunit ja 20 kana. Nendest on 2 hani ja 3 kalkunit Wiljandi turule müügile wiidud. Kuna aga praekalkunid tol ajal liig odawad olnud, toodud nad turult tagasi. Minu arusaamise järele ei moodusta 20 kana mingisugust linnukaswast, milleks oleks tarwis eriotstarbe krunti anda. Sellepärast on ka siin tegemist ainult ettekäändega, kuid juba teises sihis. Mõisatöölistele, kelle käes oli maa 1922 a. kewadeni, ei jäetud midagi üle. Nad olid sunnitud 1923 a. kewadel 20 kana kanakaswatuse seltsi käest maad rentima. Ja siin on põllutööministeeriumi tundenärw, mis omawalitsuse kätte usaldatud maade edasirentimise pärast nii waga wõngub, tuimaks jäänud, on atrofäärunud. Parem oleks, kui kanakaswatuse seltsid ei tarwitaks sarnast õigust, waid sarnane õigus wõiks olla ilma kahjuta omawalitsuse asutustel, keda, korraldada weel, moodustatakse sama põhimõtete järele, kui on moodustatud meie riigi esituskogu ja walitsus.

Teised küsimused, mis arupärimises käsitatud olid, eestkätt ehituse oksjoneerimine ärawedamiseks, jäid härra ministri wastuses ära; neid ei saa kõige parema tahtmise juures heaks teha. See on maitseasi, kas niisugust enampakkumist wõltsimiseks wõi seaduse painutamiseks ja wenitamiseks nimetada. Wäl-

lapakkumise kuulutus oli eelduseks ära w edamine; kui aga nähti, kelle kätte oli hoone läinud, siis enam ärawedamisest juttu ei tehtud, waid edasiehitamiseks anti wõimalus. Arupärimise põhjendamise juures ütlesin isegi, et edasiehitamist toimetati ilma, et asutus kohaliku linnawalitsusega rehkendada tahtis, ilma et ta plaanisid kinnitusele saatis, on linnaga konkureerides maa saadud, siis linnal ärgu olgu tähendatud plaanidega ka tegemist; linn käigu ümber nurga, ehk pühkigu suu puhtaks. (Põllutööminister A. Kerem: Härra Wain, Teil ei ole administratiivosakonna wastu usaldust.) Siis oleks wõinud vähemalt põllutööminister, kui ta majade aluseid neile rentis, aumeheliku sõna wõtta ja öelda, et nad vähemalt linna administratiivpiirkonna kohta makswate seaduste järele talitaksid ja et linn ei tarwitseks neile seda peale sundida. (Põllutööminister A. Kerem: Sel korral ei olnud ju administratiivpiirkonda.) Ma koridan weel kord, et miu maa ümber selle ehituse oli antud linna kätte ja linatööstuse kuuri alune on wälja lõigatuna, nagu meil öeldakse, „wõiauk pudru sees“, Wiljandi lepingut wõidakse muuta, et siin aga üldise korruga tegemist on, kuidas omawalitsustele maad andmist toimetatakse, siis peame selgust tooma. Sellepärast panen ette... (Wahelhüüeparemalt poolt.) Kuidas? Kui Teil midagi ütelda on, siis öelge seda nii, et kuulda oleks, muidu ei saa ma teile wastata.

Panen ette järgmise ülemineku-wormeli: „Wabariigi Walitsuse wastust Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale Wiljandi linnale rendileantud maal olewa hoone müügi kohta ära kuulates, tunnistab Riigikogu tarwilikuks, et linnadele ja alewitele laienemise wõimaldamiseks maad andes, saaks nendele edasi antud ka sama maa peal olewad hooned ja sama hinnaga, mis hooned riigile enesele makswad, — läheb päwakorras edasi.“

Peale selle tahaks ma weel käsitada õige lühidalt teist küsimust. (Wahelhüüeparemalt poolt: Kas need hooned ei tule jälle asunikkudele anda?) Linnamaade peal wist senni asunikka ei ole; ja kuigi oleks linnal asunikud, siis wõiks nende saatust

linnade kätte paremini usaldada, sest seal pole kogupõllumehed wõimu juures.

Wastates siin rkl. Tiks'i arupärimise peale Suure-Jaani alewile maa mitteandmise kohta, tähendas härra põllutööminister, et Suure-Jaani alewi maaküsimus järgmisel kewadel lahendatud wõiks saada. Minule tuli mulje, et kui küsimus siin Riigikogus esile tuuakse ehk kui temast ajakirjanduses wäga palju rääkima hakatakse, siis wõib ta soowitawa pöörde wõtta. Waikib aga kõik, siis läheb edasi, nagu senni. (Wahelhüüepõllutööminister A. Kerem'i poolt.) Wäga wõimalik, aga ma soowitaks, härra põllutööminister, ka muid kohti planeerimiskawasse wõtta. (Põllutööminister A. Kerem: Need saawadki järjekorras wõetud.) Andke ühed maad omawalitsustele üle, siis jätkub teiste peale tööjõudu ja aega. Mul oli õige hilja, alles selle Riigikogu walimiste ajal, wõimalus koha peal näha Põltsamaa alewi majade aluste lahendamise küsimust. Seal on küllalt segadusi. Kui aga wõtta mujalt tulewad kirjad, siis kuuleme weel imelikumaid asju, kui Põltsamaal. Mõnel pool on rent kruwitud kõrgele ja ei teata, kes on õige rentija. Nimelt puudutas see küsimus õigeusu kiriku maid, missugused kogudused nii mitmel pool üsna lagunenud on ja ei suuda oma nõukogusid walida. Järjekult ei saada siis ka juriidiliselt asju ajada. Siin on just kiri Wana-Otepää wallast kohaliku õigeusu kiriku päraltolewa maa rentnikkude poolt. Nemad kirjutawad, et „1922 aasta aprillikuul tegi otsuswõimeline nõukogu rentnikkudega lepingu kindlaks, missugune rent ka makstud sai“. Kui suur see oli, ei ole öeldud. Loen kirja tema murrakus. „Minewal aastal, maikuul, tähendab kuu aega edasi, muutis nõukogu oma endise otsuse ja tõstis renti 50% wõrra. See on aasta sees. Juunikuul samal aastal arwas nõukogu weel rentnikkudel elamise wõimalusi olewat, mille peale siis täiskogu kokku kutsuti ja tehti otsus renti tõsta kunni 500 protsendini. Aga sõnawahetusse sattunud nõukogu oli sellepärast otsuswõimetu, see tähendab — läks laiali. Oktoobrikuus käsutati nõukogu poolt rentnikud kokku renditingimisi wastu wõtma, kus määrati seekord renti 200% kõrgemaks.“ Siis kirjeldawad rentnikud oma seisukorda sedawiisi, et neile olla öeldud, et kui ei taha, siis wõite ära minna. „Aga

kuidas sa lahkud, ehitused on suure jõupingutusega ehitatud ja ei ole kerge nüüd uuesti alata.“ Waadake, inimesed on pandud niisugusesse seisukorda, kus nad mitte ei tea, isegi siis, kui nad lepingu teinud, kas see leping neil maksab või ei maksa. Kõik need rentnikud ja popsid ei ole ju ka niivõrd teadlikud, et nad oskaksid oma rendilepinguid kirjalikult teha ja tarvilikult kinnitada. Nad teevad seda suusõnal, sest on ju tegemist kirikunõukoguga, kristliku asutusega, kes ei lähe kunagi teiste pigistamise ja piinamise peale välja, kes elavad kui wennad ja hoolitsewad ikka nõrgema eest. Kuid tegelikult on hoolitsemine läinud siin nõnda ütelda, silitamiseks vastu karwa, ja inimestele läheb elamine tõesti raskeks. Kujutage ette maatarwitamist, mille peale 4 kord ühe suwega renti wõidakse muuta. Suwe algul on rent teine, tõsetakse, kui seeme maha tehakse. Et need rentnikud seal 30 a. on elanud ja nüüd raske on neil mujale minna, siis weel tõsta; nende seas on inimesi, kes wabadussõjast esimesel lahinguliinil osa wõtnud, neile on omal ajal lubadusi antud, et nende huwisid kaitsetakse, et nad jääwad oma kohtadele edasi, see kõik meie wõimumehi ei seo.

Teine, samasisuline kiri on Sangaste mõisast. Seekord on see juba nähtawasti ewangeeliumi-lutheriusu kogudusest. Seal kirjutatakse, et kolme aasta jooksul on kirikuõpetaja neid praegu niisugusesse raskesse seisukorda wiinud raske maksustamisega, et nad ei suuda enam omawalitsuse maksusidki maksta ja waewalt wõiwad elu sees hoida. Kirikunõukogu kirikhärraga eesotsas paneb renti juurde jne. Aga Sangastes on kirikumaade pidamisel ka iseäraldused: peale rendi on inimestel ka töökohustused, mida nad ise teoorjuseks nimetawad. Nad kirjutawad sõna-sõnalt: „Meil on ka wanaaegsed orjused kõrge rendi kõrwal. Meie peame kirikuhärrale metsast puid koju wedama, aiamaad harima, jala- ja hobusepäewi tegema, kartulid maha panema ja ülesse wõtma, heina tegema ja heina määratud kohale wedama, hobuseid sõiduks andma ja peale selle weel 150 marka wakamaa pealt maksuma. Puudub ainult esimese öö õigus, siis oleks wana paruniteaeg tagasi.“ Siinjuures on ka wallanõukogude protokollid ja muud protokollid, mis täitmata on. Ma oleksin palju rohkem rahuldatud, kui härra põllu-

tööminister ütleks, et mitte ainult Suure-Jaani suhtes kirikumaade küsimus ei lahene, waid ka teistes kohtades, eriti neis kohtades, kus sellega seotud on alewite arenemise wõimalus. Paljudel on kirikumaad piiriks ja kui ei taheta talumaa-dest wõõrandama hakata, siis wõetagu need, mis juba nüüd seadusega wõõrandatud on, ja mis senni ainult tükeldamisele ei ole tulnud. Wõetagu ja lahendatagu need küsimused, siis muutuks meeoleolu neis kohtades tähtsal määral. Kui aga inimesi tööorjuse alla jäetakse, kui neile neli korda aastas wõidakse renti muuta, siis igatahes, see ei tõsta meeoleolu ega lugupidamist sellest poliitikast, mida meil praegu aetakse.

A. Kütt (as.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Põllutööministri seletust ära kuulates Loobu mõisa tagawara-heinamaade wäljarentimise asjus ei saanud mina rahuldatud just sellest, et härra põllutööminister kahtles selle juures, kas seal otstarbekohaselt välja on antud wõimide. Oleks põllutööminister ütelnud, et see tõesti mitte otstarbekohaselt välja antud ei ole, siis oleksin mina arupärijate nimel wõinud ütelda, et meie rahuldatud oleme. (Põllutööminister A. Kerem: Milleks põllutööminister korralduse tegi, et seda lepingut ei kinnitata?) Mina ei tea, seal ei ole tagatist ka mitte, et see kinnitamata jäänud. (J. Tõnisson (rh.w.): No kuulge, mis jutt see on? Ma palun sõna.) No, härra Tõnisson, sellele ei ole mitte järgnenud lepingu kinnitamata jäämine, missugune kahtlus täiesti põhjendatud, kui meie kuuleme, missuguseid asjaolusid kaalus põllutööministeerium Joaweski mõisa rentimisel. Härra põllutööminister tõi ette, et mõisatööliste poolt on palwe sisse tulnud: jätta Loobu mõis Joaweski wabrikule. No kujutage omale ette, ja härra Tõnisson, ma paluksin ka Teid minu seisukohalt seda asja waadata, et siin peab tõesti kahtlus tulema. Joaweski wabrik on 15 wersta Loobu mõisast eemal ja mis tähendab siis temale Loobu mõis, kui niisugune, ma ei räägi mitte heinamaadest, mis õieti Joaweski wabrikule lähemal. (Wahel hüüe põllutööminister A. Kerem'i poolt.) Ma ütlesin, ma ei räägi heinamaadest praegu, waid ma tulen pärast selle asja juurde tagasi. Mina tunnen selle asja käiku algusest peale ja

minul oli au põllutööministri tähelepanu juhtida selle peale palwekirjaga. Nimelt hirmutati Joaweski töölisi, et kui mõis läheb ära, siis nemad heinamaid ei saa, ning siis olla nemad täbaras seisukorras. Õeldi, kirjutage sellele palwele alla, et mõis alles jääks ja töölised, ilma, et seda palwekirja oleks pikemalt waadanud, kirjutasi sellele alla. Nüüd on põllutööministeerium niisugused andmed aluseks wõtnud ja toob need andmed ette. Mina ei saa aga kahtlust oma südamest ära ajada, et wahest neid andmeid ikkagi rendilepingu kinnitamisel arwesse wõetakse. Ma ei eita sugugi, et Joaweski wabriku tööliste heinamaad tarwis on, aga miks ei antud sel määral, mis otsekohe tarwis on, miks anti seda weel siis wabrikule? Härra põllutööminister tõi ette, et wabriku maa olewat 10 tiinu põldu, 4 tiinu heinamaad ja peale selle weel muud maad. Kuid põllutööministri poolt ei ole ette toodud, kui suur oli üldse see maa-ala, mis Joaweskil oli. Mina wõin kindlasti ütelda, et see maa-ala 130—140 tiinu wahel seisab. Miks wabrik ei kultiveeri seda maad, waid läheb kiskuma maad põllupidajate käest, mis nende tarwis on? Ma ei oska enesele ette kujutada seda seisukohta, et üks tööstusettewõte kisub oma kätte heinamaid. Siis peaks woorimeeste selts omale nõudma ka heinamaid, ning tselluloosi wabrik, sest nemad tarwitawad ka heina, nendel on ka tööhobused. Miks ei wõi Joaweski aga mitte tööstusest elada ja selle arwel heinu osta, kui tal tarwis on. Heinamaa-tagawarad, mis üle wabriku tarwiduse lähewad, — ma ei ole seda mitte dokumentaalselt wõtnud, — on siiski suured, mida tõendada woiwad mõisa töölised, kes on aidanud Joaweski heina Loksale wedada müügiks, et 2000 puuda ümber ja peale selle 1000 puuda ümber juulikuul weel küünis heina olnud. Wabrik olla põllupidajatele heina müünud, nii siis wabrik wõttis heinamaa põllupidajate eest ära, et heinaga hangeldama hakata. Siin toodi ette, et maaseadus ei ole mitte hea ja tähendati selle peale, et maaseadusel sellel kohal auk sisse jäetud mõisatööliste maaga warustamise asjus. Miks teie ei wõtnud sinna paragrahwi sisse (J. Holberg (põl.): Kas Teie ka põllutööliste esitaja olete?) ... mis oleks wõimaldanud töölisi maaga rahuldada ja selle järele ka neid kaitsta. (J. Holberg (põl.): Teie olete

neid huwisid wäga hästikaitsnud ja nüüd tulete ja hakkate kaitsetööst rääkima.) Ma olen näinud, kui ahw puuris wihaseks läheb. siis on temal wõtta midagi, millega ta teistele wastu silmi wiskab, et määrada, olgugi, et see tema oma must on. Kui siin ette toodi, et maaseaduses on sellel kohal auk sees, siis pean siin tähendama, et seal tõesti auk sisse on jäetud... (J. Holberg (põl.): Teie saite ka sest augusti kasu. Wahel hüüepahemalt poolt: Tale ei ole ainult mitte auk sees, waid ta on päris hõre.) Olgu ta kas wõi hõre, aga waadake, sel ajal toonitati siit poolt, et meil on maad niipalju, et teda jagamisel kõik ära anda ei saa. Küsimuse üle waieldi wastamisi ja lõpuks sai siiski pahem pool pehmemaks, ja arwati, et küll seda maad siis juba ikka kõigile jätkub. Aga nüüd, kui paremalt poolt mehed tulid seda maaseadust teostama, waadake, siis hakati maatükke üksikutele wälja andma ja seda auk maaseaduses weel suuremaks tegema: anti maad „Amilum'ile“, Joaweskile ja Jumal teab, kellele weel. Auk läks weel suuremaks maaseaduse sees, maad ei jätkunud enam kõigile, ja see on teie arwel. Just põllumehed tegid augu maaseaduses weel suuremaks ja sellepärast ärgu tulgu härra Tonkman tõendama, et waadake, siin on wiga maaseaduse kokkuseadjate poolt tehtud. Ei, kui teie ei oleks nii suurel määral püüdnud maad saada, ja igasugu otstarbeks wälja anda, siis ei oleks see maa asi nii teraw mitte olnud. Selle kohta tuleb tähendada, et see on ikkagi jälle teie töö. Minister kandis ette muuseas terve asja käigu Loobu kohta, kuidas see algusest peale olnud. Mina tean seda asjakäiku isiklikult ka. mille juures ma pean tähendama, et see jant algas juba 1919 a. Loobu mõisas peale. Tol korral ähwardati juba Loobu mõisa ära wõtta. Aga seal oli üks wäga kawal mees, keegi okkupatsiooni aegne ametnik siin mõisaomanik härra Nerling, tema oskas juba siis seda asja niikaugele wiia, et mõisa hoolekande alla ei wõetud. Kohale sõitis põllutööministeeriumi poolt määratud komisjon, kes mõisa üle waatas ja otsuse tegi, et mõis täiesti korras on. 1920 aastal, kui mõis ära planeeriti, jäi ta aga imelikul wiisil aastaks endise omaniku kätte ja ma pean ütleva, et see endine omanik, kellega meie walitsus ren-

dilepingu tegi, 1905 aastast Saksamaal olla, peale selle kui ta inimestega väga pahasti ümber käinud tolleaegsete karistussalkade juhataja olles. Kõige selle peale vaatamata püütakse siiski veel toonitada, et see mõis peaks ikkagi alles jääma. Nii naiwilt ei wõi selle peale mitte waadata. Niisuguseid palweid on põllutöoministeerium arwesse wõtnud? On ka teada, missuguse mõju all need palwekirjad saadetud, nimelt ähwardati töölisi mõisast lahti lasta, kui nad palwekirjale alla ei kirjuta ja nende palwetega on püüdnud siis põllutööminister Loobu asju otsustada, esiteks andes 60% Loobu mõisast Joaweski wabrikule ja pärast weel 34 tiinu wõi 30 tiinu heinamaad.

Imelik oli, kuidas põllutööminister selletas, et nemad oma trumbid on käest ära mänginud ja et tema pidi need heinamaad ära andma. Põllutöoministeeriumi nõukogu oli seda kord otsustanud ja nüüd ei jäänud põllutöoministeeriumil muud üle, kui pidi need heinamaad Joaweski wabrikule andma ja kui neid nüüd oleks tahetud ära wõtta, siis oleks nimetatud wabrik kahjutasu nõudmisega esinenud. Kui nüüd niiwiisi poleks talitatud, siis oleks riik pidanud kahjutasu maksma. Mina arwan, et ministeerium wast ehk tahtis oma trumbid käest ära mängida selleks, et näidata, et ei saa teistwiisi talitada, sest paragrahwid räägiwad nõnda, ega meiegi teistwiisi teha saa.

Kui waadata Loobu mõisa heinamaade wäljarentimise asja teiselt poolt, siis oleks ministeerium ka pidanud silmas pidama seal ümbruskonnas walitsewat heinamaade puudust. Peab ütleva, et seal ümbruskonnas heinamaa puudus wast terawam on, kui kusagil mujal. Seal ümbruskonnas on väga palju popsikohti ja need wäikesed popsid, kellel wast üks kunni 2 wakamaad maad, on täiesti ilma heinamaata. Ministeerium sellega arwanud ei ole, waid on toonitanud ainult ettewõtte kasulikkust, niihästi põllutöö-, kui ka kaubandus-tööstusministri poolt. Pean jällegi ütleva, et kaubandus-tööstusministeeriumis oli härra Kruusentjern Loobu mõisa peawolinikuna ning tema mõju all wiidi see kaubandus-tööstusministeeriumi toetus põllutöoministeeriumi edasi ning on väga hästi teada, missugust osa põllutöoministri abi härra Raamot seal etendas. Härra Raamot'il oli põllutöoministeeriumis samasugune mõju, nagu omalajal Rasputin'il keisri pe-

rekonnas. (Hüüded paremalt poolt: Mis see nüüd on? Mis see tähendab? Juhataja L. Raudkeppkõlistab.) Mina ei tahtnud ütelda, et nüüd härra Raamot'il kõigis suhetes sarnane mõju oli, aga mõju awaldas ta küll, sest ainult härra Raamot'i otsused olid põllutöoministeeriumis mõduandwad. (Wahelhüüe J. Temant'i (põl.) poolt.) Ma arwan, härra Temant, Teil jääb wõimalus kohtusse minna, kui ma õieti ütelnud pole.

Mis puutub juriidilisesse küljesse, mis siin härra Jõeäär ette tõi, siis pean ütleva, et põllutöoministeeriumi seletus õige ei ole, nagu oleks heinamaad seaduslikult wälja antud Joaweski wabrikule. Maareformi teostamise määruse § 65. ütleb selgesti, et tööstusliikudele ettewõttele, samuti ka eriotstarbeks antawad maa-alad tehakse kindlaks juba enne planeerimist. Samuti, mis puutub tagawara-heinamaadesse, siis on jällegi selge sõnaga määruste § 1. öeldud, et selle määruse alla käiwad kõik tagawara-heinamaad ja pole mingisugust wahet tehtud. Tähendab, arupärimises ettetoodud põhjendused olid täiesti õiged ja ministeerium on määrusi rikkunud, ei ole mitte seaduste põhjal talitanud, sest heinamaad oleks pidanud saama wälja antud enam-pakkumise teel. Härra ministri andmed, et heinamaade kõigekõrgem rent on olnud 700 marka tiinu pealt, ei ole õiged, sest seal ümbruskonnas olewate heinamaade kohta niisugust renti pole keegi kuulnud, küll aga on tänawu natukene alla langenud kui see möödaläinud aastal oli. Kolmandas ringkonnas Metsiku mõisas makseti heinamaade eest 3—4 tuhat marka tiinu pealt renti. Ma ütlen, sest ma isiklikult tean Loobu mõisa heinamaid, et Loobu mõisa heinamaad on palju paremad, kui Metsiku mõisa omad, ja sellega oleks siis loomulikult nende rent kõrgemale läinud — 3—4 tuhandest mk., aga mitte kunagi 1.500 marka, nagu seda põllutööminister tähendas (J. Tõnisson (rhw.): Kui palju maksawad ümberkaudsed asunikud renti?) Asunikudel on ainult asunikude rent. (J. Tõnisson (rhw.): Mille järele meie otsustame, et teie seletused õiged on?) Sõidame kohale vaatama. (Naer) Waat' see teeb teile naeru, kui asja koha peal waadata. Ma saan aru, kui see asi teile nalja teeb, teie olete harjunud kant-

seleis seda asja tegema (Wahelhüüe paremalt poolt: Kes on rohkem harjunud kantseleis istuma kui Teie. L. Johanson (sd.): See on härra Hünersoni nõrkus, ärge pange tähele.) Mina imestan, et härra Tõnisson ka naeris, kui ma ettepaneku tegin koha peale vaatama minna. (J. Tõnisson (rhw.): Mina ei ole mitte naernud.) Mina ei leia seal midagi iseloomustawat. Ma ütlen, et kui tahetakse tõsistele asjadele rohkem põhjendusi leida, siis ei ole sugugi naeruväärt, kui saadetakse kedagi sinna koha peale asja vaatama. Inimestel tuleb sellega usaldus, et walitsus tahab seda asja ise waadata ja selle läbi parandust tuua. Kui aga waatate siin Kruusenstjerni ettepanekuid, kes just mõisa wolinik on ja wõtate neid arwesse, siis teie sellega midagi head korralikule rahwale ei tee.

Mul oli au selleaegsele põllutööminist-rile härra Rostfeldile neid wastuandmeid esitada ja tema ütles selle kohta, et meie teeme mis meie tahame ja mitte, mis inimesed tahawad. (Kaubandus-tööstusminister B. Rostfeld: Seda ma pole ütelnud.) Teie ei wõtnud seda palwekirja minu käest wastu. (J. Hünerson (põl.): Egas igauhe käest wastu ei wõeta. J. Holberg (põl.): Seal ei olnud palumise punkti sees.) Ma pean ütleva, et kui mina ette tõin, et ministeeriumi nõukogu on juba niisuguse otsuse teinud, siis on see õige iseloomustaw asi. Kes on siis ministeeriumi nõukogus?

Mina pean ütleva, et peajasjalikult just kõik kõrgemad ministeeriumi ametnikud teewad niisuguseid otsuseid, mis õige otstarbekohased ei ole ja järeldan sellest, et kui see otsus ei ole otstarbekohane, siis ei ole see otsuse tegija ka mitte otstarbekohane. (J. Temant (põl.): Aga Teie ise?) Mina ei räägi mitte endast, härra Temant. (M. Martinson (põl.): Aga meie räägime Teist.) Mina tähendasin siin juba ennem, et ministeeriumis on niisugune tendents olnud püüda saada omale ametnikka, kes maareformi wastu on. Kui seal ministeeriumi nõukogus niisuguseid otsuseid tehakse, mis elule ei wasta, siis on see selle ametkonna tööwili. Kui meie waatame wiimase põllutööministri abi ametisse kutsumise peale, teie tunnete kõik, see on härra Kitsing, siis tuleb meelde aeg, kui

härra Kitsing metsade peawalitsuses oli, millal seal niisugune äärmiselt bürokraatlik waim walitses. Kusagil nii kinnisilmi ei toimetatud kui metsade peawalitsuses. Kõik asunikkuudele metsaheinamaade, ehitusmaterjaalide andmised olid suurte raskustega seotud ja need olid kõik ametkonnast ära rippunud ja niisugune inimene kutsutakse ministri abiks. See on härra Raamo'i järeltulija ja temale loomulikult järgenud samad teod. Ma pean ütleva eriti oma rühma seisukohalt, et kui põllutööministeeriumis sarnane kalduwus edasi kestab, et meie oma seisukoha walitsuse wastu rewideerimisele wõtame ja wõib olla õige terawasse opositsiooni astume. Kui teie oleks tahtnud enam rahwast rahustada, siis oleksite pidanud püüdma enam saadikuid walitsuse seljatta koondada. Teie aga seadsite walitsuse kokku, saite waewalt siin kuidagi moodi enamuse ja siis arwate, et ei ole enam waja teistega arwestada. Waadake, see ei rahulda mitte kõiki. Teie peaksite püüdma, et walitsus kõiki rahuldaks. Meie wäike rühmake, kelle seljatta ka üle 17 tuhande inimese on, nõuab ka oma kodanikuõigusi. Mina arwan, sedamoodi rääkida ei ole mitte otstarbekohane teil, kui põllumeeste esitajal. Ma olen niisuguseid ütelsi kuulnud põllutööministeeriumilt, ka maakorralduse nõunikult. Läksin kellegi hädakannatajaga ja see ütles, mis meie seda nüüd kuulame, see on üksik isik. Kui ma julgesin selle peale tähendada, et temal on ka kodanikuõigused, et ei peaks tema õigusi jalge alla talutama, wihastas see härra selle peale. (Wahelhüüe põllumeeste ridadest: Teie arwates peaks ministri abiks kutsuma lahtilastud ringkonnawalitseja.) Teil ei ole selle peale mingit alust. (Wahelhüüe põllumeeste ridadest: Esitage arupärimine selle peale, ehk leiata seal ka sõnu.) Kui kõiki neid asjaolusid arwesse wõtta, mille põhjal see Loobu heinamaade wabrikule rentimine on sündinud, siis mina arwan, et ei ole sugugi liig, kui põllutööminister ütleks selge sõnaga, et see otstarbekohane mitte ei ole olnud. Lubate seda rewideerimisele wõtta? (J. Reesen (wäljasp. rhm.): Sellest lubamisest ei tule midagi wälja. Wahelhüüe paremalt poolt: Waid Reesen, tema tunneb seda. Naer ja hüüded.)

Mina ei taha pikemalt teie aega raisata. (Wahelhüüe paremalt poolt: See on mõistlik sõna.) Asjaolud peaks olema selged ka tööerakonnale. Härra Strandman on mitu korda Wohnja mõisas käies seal mööda sõitnud ja neid asjaolusid kuulnud. Siin peaks asi juba küllalt selge olema, et see tõesti otstarbetult seal korraldatud on. Sellepärast palun, et Riigikogu järgmise ülemineku-wormeli vastu wõtaks:

„Riigikogu, ära kuulates Wabariigi Walitsuse seletust Loobu mõisast tagawara-heinamaade wäljarentimise kohta leiab, et heinamaade wäljarentimine ei ole otstarbekohane, ning tuleks rewideerimisele wõtta ja läheb päewakorras edasi.“

Juhataja **L. Raudkepp**: Sõna on wäljaspool järjekorda põllutöoministril.

Põllutööminister **A. Kerem**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Riigikogu liige Kütt tõi siin mõnesuguseid andmeid, et seal ümbruses heinamaade rent 360 marka tiinu pealt olla ja et minu poolt ettetoodud andmed ei wasta tõele. Mina seal koha peal käinud ei ole, nagu härra Kütt, aga mul on siiski kohaliku riigimaadeülema andmed paberile kirjutatud. Ma kannan nad ette. Teises ringkonnas, Wiru maakonnas on tagawara-heinamaid järgmiselt wälja renditud: II ringkonnas: Loobus 44 hektarit — 1500 mk, see on just see heinamaa, millest jutt eriti arupärimises olnud, Undlas 5 hektarit — 210 marka. Neeruti 5 hektarit 780—350 marka, Imastus 21 tiinu 315—720 marka. III ringkonnas: Armis 46 tiinu — parem 220—290 ja halwem 30—60 marka. Teised andmed on weel madalamad. (Wahelhüüe J. Tiksi (is.) poolt.) Ei, need on Wirumaa riigimaadeülema andmed. Siis minul on terve aeg see tunne, eriti just härra Kütt'i ja Köster'i sõnades, et arupärimine oleks nagu tehtud eelmisele walitsusele. Mina pean siin ütlema, et see arupärimine siis kahjuks wäga hiljaks on jäänud. Et ma juba sõna wõtsin, siis peatan ka lühidalt mõne teise asja juures. Härra Jõeäär, osalt ka härra Kütt seletawad, et ka Loobu mõisa jagamisel ei ole nii talitatud, nagu § 65 ette näeb. Eriti härra Jõeäär seletas, et § 65 tuleb nii käsitada, et tema jaoks maksaks ka põllutöoministeriumi määrused, mis on ette nähtud tagawara-heinamaade kohta. Kui

aga härra Jõeäär tutwuneks nende määrustega, siis näeks, et määrustes ei ole kusagil ette nähtud, et selles korras oleks wõimalik maad anda ja renti määrata tööstusettewõtetele. Järjekult, kui niiviisi § 65. tõlgitseda, siis on tööstusettewõtetele heinamaa andmine tõesti wõimatu. Kuna aga härra Jõeäär seda kõike ka mitte ei eita, siis tuleb järjekult ka teist teed käia ja on ka teist teed käidud selle määruse põhjal. Räägitakse, et ühele maapidajale ei tohi üle kolme tiinu anda, kui aga meil suurte tööstusettewõtetega tegemist on, siis wististi härra Jõeäär ei tule oletama, et ka nendele 3 tiinu see maksimum oleks, mida anda wõiks. Eraldi lugu on siis selles, kas otstarbekohaselt on talitatud, wõi mitte. Ma olen siin ette kandnud need asjaolud, kuidas nad möödaläinud aja jooksul on ette tulnud, ja kui härra Kütt neid asjaolusid tahab minu kontole kirjutada, siis härra Kütt ei wõta asja mitte erapoolelt, sest need asjad ei ole mitte sündinud sel ajal, selle walitsuse ajal, kui mina ministriks olin. (Segane wahelhüüe.) Rewisjoni asjas pean ma harradele Riigikogu liigetele teatama, et minu poolt on käsk, et seda lepingut ei tule kinnitada. Tähendab, ei ole mitte naljaks wälja antud see käsk, waid selleks, et sellesse lepingusse, ja tema tarwilikusesse süweneda ja muidugi selle järele oma järeldusi teha. Siis eriti härra Wain puudutas küsimust, et maade korraldamine omawalitsuse piirides wõiks jääda nende hooleks. See on tõesti ka nii, selle wastu ei ole kunagi räägitud. Kui nüüd siin räägitakse takistuste tegemisest linna omawalitsustele uulitsate ajamisenes, siis, pean ütlema, et temal siin on alati käed wabad olnud. Aga just selle arupärimise puhul ei ole juttu olnud sellest, et uulitsaid takistatakse ajada, waid nii, kuidas ka linnawalitsuse kirjast selgus ja mida ma siin ette kandsin, peapõhjus oli see, et ei ole lastud linnawalitsusel wõtta wahetähtsust, on otsekohe maa tarwitajale antud. Linnawalitsuse oma ettepanek ei ole ju muud, kui — andke wõimalus, meie rendime selle maatüki nendele töösturitele wälja, et see sünniks meie wahetalitusel. Aga härra Wain! Meil on ju kõigil teada, et seal wäga mitmesaja protsendilisi wahelkasusid wõetakse, ja teinekord ka kunni 1000%. On weel üks huwitaw nähtus, ma toon teile tema ette. Wiljandi linnale riigi poolt renditud maa-alal tah-

tis Eesti pank oma maja jaoks ehituskruunti, mis linnawalitsus siis ütles? Nad ütlesid, et makske meile miljon! --- Nii näeme, et ka riigi oma asutused peavad omawalitsustele ühel ehk teisel juhtumisel wahekasu maksuma. Kui mina Wiljandi linnawalitsuse meestega selle üle rääkisin, siis öeldi, et see asi ei ole mitte tõsiselt mõeldud, aga hea oleks ju olnud, kui oleks saanud. (N a e r.)

Kas riik oma warandused tulewikus annab liiga odawa hinna eest linnale, ja linn annab suure wahekasuga teistele, on wäga küsitaw. Wõib olla on maade edasiandmist linnawalitsuste kui komisjonääride kaudu parem toimetada. See küsimus tuleb muidugi eriseadusega otsustada. Ma arwan, et põhimõtteks ei peaks mitte see olema, et selle wahetalituse juures enam teenitakse, kui kulused kantakse. Siin härra Wain tõi ette, et hoone müüdi ära ärawedamiseks, kuma see oli kõlbulik hoonena, olgugi, et ta oli ära põlenud. Ma pean ütleva, et minu arusaamine waremetest on niisugune, et nad tarwituseks kõlbmatute liiki kuuluvad. Nii on ka asunikude krundide peal toimetatud. Sagedasti ostab asunik wared ära ja ehitab omale hooned. Aga kui asunikul krundi peal wared olemas, siis ei saa neid kui kasutuskõlbulikka hinnata, waid nemad tulewad müügile kasutuseks kõlbmatud. Sellega ei ole mitte öeldud, et neid kasutuskõlblikkudeks koha peal ümber ei tohi ehitada. Samuti on ka Wiljandi linna omawalitsuse piirides toimetatud. Mina arwan ka, et käesolewal juhtumisel ei ole mingisugust takistust tehtud linnawalitsusele. Edasi, kirikumaade planeerimise asjus öeldi, et soowitaw oleks, et kõik teised kirikumaad saaks tänawu aasta planeeritud. Ma olen juba enne rääkinud, et meil on oma tööde järjekord ja ma arwan, et see järjekord, mis praegu on, et see õige on ja kirikumaid on võimalik planeerimisele määrata ikkagi alles tulewal suwel.

R. Penno (as.): Tänase arupärimisega on puudutatud tööstusettewõtete kohtasid niihästi Püssi kui ka Loobu mõisades. Siin ei saa alla kriipsutamata jätta, et üldiselt meil tööstustele, kui niisugustele, tahetakse elamiswõimalust anda maa kulul. Seda võib järeldada nendest suurtest maatükkide andmisest üksikutele tööstustele. Ei saa wastu rääkida, et üksikule tööstusettewõttele tema sisseseadmiseks teataw maa-ala tarwilik

on, kuid et teda nii suurel määral anda tööstusele, millel ei ole ühist sugugi põlutööga, see ei ole õige. Kui ühele puupapiwabrikule antakse sajad tiinud maad, siis on see wäärnähtus ja just Riigikogu peaks ministeeriumi teisele arwamisele wiima. Ma peatan weel härra ministri seletuse juures, mis tema andis mõisatöölise maaga warustamise arupärimise puhul. Tema seletas, et eriotstarbe kohti olla öieti wähe, neid tulla iga 10 mõisa kohta üks. Minu andmed on härra ministri andmetele wastukäiwad ja ma tooksin ainult ühe walla kohta näitused, kui palju on seal nüüd minu mõiste järele eriotstarbe kohti antud. See on Undla wald, kus on mõisad: Neeruti, Undla, Jõepere ja Hulja. Neerutis on antud maid rahwaülikoolile, koolikoht, metsawahikoht. Udriku mõisas: nõdrameelsete, lastekodudele on reserweeritud terve mõisasüda. Undla mõisas: Wiinawabriku koht, politsei ja arsti koht, koolikoht ja postijaamakoht. Jõeperes: wiinawabriku koht. Hulja tuleb planeerimisele ja on kuulda, et sinna tulewat mõisa südamesse kurtummade kool ja seakaswatuse koht. Nii näete, et on jagatud eriotstarbe kohti ühes wallas igas mõisas. Et üksikud kohad tarwilised on eriotstarbeks, selle wastu ei saa waielda ja neid tuleb anda, mis on minu arwates igäihele selge. Kuid et siin kõneldakse, nagu oleks antud iga 10 mõisa kohta üks eriotstarbe koht, siis pole see mitte õige. Tõesti, kui waadata ainult põllumajanduslikka eriotstarbe kohti, siis on neid ka ehk niipalju, kui aga wõtame mõne teise majandusala, siis näeme, et nende nimele all tuleb eriotstarbe kohti õige palju. Mis puhtub heinamaade wäljaandmisse, siis üldse võib märgata siin kawakindlustust. „Riigi Teatajas“ 9. juunil 1923 a. kuulutati wälja määrus, mille põhjal mõisatöölised antakse eesõigus tagawarahenamaid saada. Selle määruse põhjal tuleb... (J. Holberg (põl.): Teie wõtsite sealt weel 6 tiinu omale!) Ma sellest wast räägin ka, kui Teie seda soowite. (J. Holberg (põl.): I k k a, i k k a!) Selle määruse põhjal tuleb mõisatöölistel esitada sellekohane soowiawaldus kunni 10. juunini. „Riigi Teataja“ tuleb wälja 9. juunil ja 10. juuniks peab juba sarnane soowiawaldus sisse antud saama! Mina sellest küll aru ei saa, kuidas selle wähe ajaga seda teha suudetakse. Kujutage endale ette, kuidas

meie pikaldase aparaadi, just posti aparaadi, tagajärjel suudawad need „Riigi Teataja'd“ ja määrused õigeks ajaks kohale jõuda, et inimesed saaks wastawalt oma palwetega esineda. Selle tagajärg on see, et maad wälja antakse, — metsamaad ja tagawara-heinamaad — mitte neile, kes seda wajawad, waid ka teistele. Kui härra minister ette tõi andmeid, et heinamaa tiinud on läinud 300 marka jne. maksma, siis minul on sellekohta hoopis wastupidised andmed. Käesolewal aastal oli sarnane nähtus, et kellegil, ma nimetan teile ka tema nime, see on M. Weinberg'il, kellel ostetud koht, oli nr. 3 heinamaa tiin Wirumaa kolmandast ringkonnast ja ta maksis selle tiinu eest 1200 marka. Mina ei tea nüüd, kust minister oma andmed on wõtnud. Muuseas olgu tähendatud, et need on õige wiltsapoolsed heinamaad ja ei wõi neid mitte wõrrelda Loobu mõisa heinamaadega. (Wahelhüüe paremalt poolt.) Kui soowite, siin on andmed ja wõin näidata, kus kohal on nüüd rohkem makstud. (Wahelhüüe paremalt poolt: Aga geograafiline seisukoht?) Seal on just Metsiku mõisa ümbruskonnas palju rohkem heinamaid, kui Loobus ja kui teie nüüd Wirumaaid hästi tunnete, siis teie teate, et seal ongi kõige suuremad heinamaad. Teie ütlete, ta on raudteest kaugel, kuid Metsiku on niisama raudteest kaugel ja weel kaugemalgi kui Loobu ja Metsikust on raudteele pääsemine peaaegu wõimatu ja inimesed sõidawad peaaegu paadiga sealt läbi, et pääseda raudteejaama ja teie räägite nüüd, et Loobu on raudteest kaugel. Tõesti, härra Kütt'il oli õigus, kui ta ütles, et tulge, waadake kohale järele, kui teie soowite nende andmetega opereerida. Ärge nüüd uskuge ainult neid paberilipakaid, sest mina ütlen, et selle paberilipakatesse uskumisega läheme meie täiesti hukatusesse. Selle illustreerimiseks olgu järgmist tähendatud. Meile asunikkuude liitu tuleb iga päew kirju, kus palutakse meid samme astuda ministeeriumi ees, et see ära muudaks need otsused, mis tema on teinud wiimastel päewadel rendi alandamise ärajätmise kohta ja tagant järele selle sisse nõudmisega. Neid kirju on määratunud patakad. Neid rendialanduse aktisid ei tunnistata selle tõttu, et siin nii paragrahwi näritakse. Ja nõutakse inimeste käest terve summa tagant järele sisse. Kas on

inimene selles süüdi, et ringkonnawalitsetjad seda koha peal nii ei korraldanud, kui kord ja kohus oli. (Wahelhüüe paremalt poolt.) Ei, ma näitasin siin seda teiste kohta, mitte aga Kütt'i kohta. Minul on näituseks andmed Anikwere 3 ringkonnawalitsetja Habiht'i tegewuse kohta, mille kohta esitasid Sauste mõisa töölised... (Wahelhüüe paremalt poolt: Meie ei tunne seda meest, see on teie oma mees!) Ah, teie ei tunne teda, mina arwasin, et ta teile wäga tuttaw on! Ja waadake, teie uurite iga ühte, teie tahtsite teada, kuidas maa minule on antud. (Wahelhüüe paremalt poolt.) Jah, ma räägin selle ka teile ilusti ära. Mina sain Neeruti mõisast, kui tasuta maasaaja, maad ja kohaline ringkonnawalitsetja ning riigimaadeülemale asemik näitasin mulle krundi kätte, mille piirid tegelikult aga kujunesid — mulle näidati kätte normaaltalu — niisuguseks, et minult kõrwal olewa rahwaülikooli talu kasuks tõmmati terve maatükk maha. Pärast selgus, et plaan oli punase pliiatsiga esialgselt walmistatud. Ma usun, et ma plaani tunnen ka, olen teatawad kogemused sel alal saanud, et mul wõimalus oli vähemalt neid piirid tunda. Ja tagant järele pärides riigimaadeasemiku käest, selgus, et ka tema on piire teisel kujul näinud, kui need tegelikult wälja kujunesid. Siis esinesin mina palwega ministeeriumile, et minu kohale, mis normaaltaluna wälja anti, kuid tegelikult oli kõigest käsitöölise koht, — pool normaaltalu, — see on kõigest 9 tiinu, ilma, et tal ühtegi rohumaad oleks olnud, et seda mulle juurde antaks. (J. Temant (põl.): Spetsi koha andsid! Wahelhüüded paremalt poolt: Aga töölised tahtsid 6 tiinu, üks Teie siis jaganud kristlikult.) Teie olete ka wäga kristlik... (J. Tõnisson (rhw.): Kes tahab saada, sel on põhjusi igal pool. Naer. Wahelhüüe paremalt poolt: Kellele Teie wälja rentisite?) Kellele ma wälja rentisin? Waadake, seda küsige koha peal, kas ta on wälja renditud. (J. Holberg (põl.): Paber kannatab kõik wälja.) Teie katsuge nüüd järele küsida, kas on Penno talu wälja rentinud ja kui Teil siis andmed on, siis tulge sellega... (Wahelhüüe paremalt poolt: Meie küsime.) Wäga hea, siis teine kord kõneleme sellest. Mina tahaks teada, milles

siis kõik see käesolewa arupärimiste küsimust oleks walgustanud, mis õieti härra Holberg selle wahelküsimisega kätte tahtis saada. Ma tean, et härra Holberg'il on kah oma talu ja ma küsiksin: kellele Teie selle olete wälja rentinud. (J. Holberg (põl.): Ikka ise!) Ah, ikka ise harite? Ma tahan ka järel kuulata. Waadake, härra ministri seletuse järele wõida ainult käesolewal juhtumisel seda Loobu rendilepingu kinnitamist seisma panna. Olemas olewate andmete põhjal teame, et kui koht on wälja renditud, ilma põllutöministeeriumi loata, siis tuleb rendileping tühistada. Niisuguseid nähtusi oleme küll näinud, see on täiesti otstarbekohane. Tuleks igal juhtumisel niisugust teed käia, et sellest, kes maad wälja rendib, tuleb maa kohe ära wõtta. Aga käesolewal juhtumisel jäid mul härra põllutöministri seletusest järgmist sõnad meelde: „Et wabrikul wõimalik ei olnud töölisi palgata heina tegemiseks, siis on hein kahasse antud.“ Seletuse põhjal, mis põllutöministeerium on annud talude wäljarentimise asjus, teatatakse kohalisele ringkonnawalitsejale, et wäljarentimiseks loetakse ka pooletera peale andmine, kui pooleteraline tuleb oma inwentaari ja loomadega krundile. (Põllutöminister A. Kerem: Selle lepingu ülesütlemiseks on ka käsk antud.) Siis oli minu seletus asjata, ma kõnelesin siin just selles suhtes. Üldiselt peaks küll heinamaade wäljaandmist teist teed käima, peaks tingimata heinamaaga rahuldama põllumajanduse kasutajaid, aga mitte puupapiwabrikut. See on wäärnähtus, mida kinni naelutama alati peab.

J. Zimmerman (töer.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Loobu mõisa heinamaade wäljaandmise asjus tunnistas praegune põllutöminister ise, et siin täiesti mitte see asi ei ole õnnestanud ja et siin on wäärnähtusi ette tulnud, kuid härra minister ei ütelnud meile seda, kuidas wiisi niisugune asi on juhtuda wõinud. Wähemalt ei kriipsutanud ta seda mitte alla, et heinamaad on sattunud selle kätte, kelle kätte nad ei oleks pidanud minema ja on sattunud niisugusel teel, nagu seda wast mitte ei oleks pidanud olema. Nagu härra minister seletas, on Loobu mõisa planeerimine antud endise omaniku kätte ja sellele on planeerimise eest nähtawasti mingisuguseid lubadusi antud, sest minis-

ter ütles, et kui Loobu heinamaade wäljaandmine oli, siis ei wõinud ju mõisaomanikku maadest ja heinamaadest ilma jätta, sest ta oli planeerimise kulud kandnud. Tähendab, et niisugune planeerimise wiis, mis omalajal põllutöministeerium tarwitusele wõttis, et mõisaid planeeriwad mõisnikud ise, mitte otstarbekohane ei näi olewat. Nad olid asjast huwitatud ja niisugusel korral, kus mõisnikule omale lubati jagatawast mõisast ka üks tükk maad, oli tal wõimalus omale niisugust kohta wälja planeerida, nagu ta seda soovis. Ja harilikult planeeris ta paremad kohad wälja. Praegusel korral on tal ka tasu lubatud selle töö eest ning nähtawasti maa näol. Niisugune tasumaksimise wiis ei wasta meie makswale seadusele. Mina arwan, et endine põllutöministeerium sarnasel korral seaduse käsikäes ei talitanud. (Wahelhüüe põllutöminister A. Keremi poolt.) See wabrik oli endisel omanikul rendil ja praegune rentnik talitas endise omaniku nimel. Teine lugu on wäga iseloomulik, see „Amilum'i“ lugu. Sellest on palju ajalehtedes kirjutatud ja üldse palju juttu olnud, kuid „Amilum“ ei ole eriotstarbeks maasaamises mitte esimene. Sarnaseid on meil palju. Need eriotstarbeks maasaajad, nagu „Amilum“, nad pääsewad igale poole, nendel on kõik teed lahti. Kui on mõisa inwentaari müümine, siis kuidagi wiisi libiseb see ikka nende kätte. Kui on paremate maade saamine ja wäljaandmine — siis ka see libiseb nende kätte. Siin talitatakse nii, et isegi mõisa rohued libiseb nende kätte. Siin talitatakse tõesti õieti seaduse tähe järele. Aga ometi peab ütleva, et siin talitatakse mitte seaduse järele, waid seaduse nimel minnakse seadusest mööda.

Oldakse üldisel arwamisel, et ka põllutöministeeriumi ametnikud asjast kaugel ei ole, et üksikud ametnikud asjast huwitatud on ja sellepärast need otsused „Amilum'i“ asjus kiires korras otsustatakse ja sinna teada antakse enne, kui seda tarwis oli. Põllutöministril tuleks küll oma ametnikkude hulgas selguse mõttes ümber waadata. Kui minewal neljapäewal sellest räägiti, et ametnikud ei tohi osa wõtta äriettewõtetest, siis mak-sab see ka täiel määral põllutöministeeriumi kohta, ka seal on niisugune korruptsioon maad wõtmas. Teen ettepaneku järgmine ülemineku-wormel wastu wõtta: „Ära kuulates arupärimisi Püssi

mõisa jagamise ja Loobu mõisa tagawara-heinamaade väljaandmise kohta, leiab Riigikogu, et eriotstarbeks antud maade väljaandmine ja lepingute täitmine tulewad kiires korras rewideerida, wastutusele wõttes ühtlasi isikuid, kes seaduse ja määruste täitmisest kõrwale kaldunud.“

J. Tõnisson (rhw.): Austatud Riigikogu liikmed! Arupärimiste iseloomu ja küsimiste ettekandmiste wiisi kohta peaks seisukohta wõtma. Kui täna jälgida, kuidas meil aru päritakse ja waieldakse, siis läheb lugu tõesti täbaraks. Meil on arupärimiste ja küsimiste õigus nii laialdane, nagu harwa kusagil parlamendis on. Ja see on õige. Meie oma rahwariiklikus korras peame aru pärima walitsewalt wõimult, et Riigikogu saaks walitsuse tegewust jälgida, selle kohta seisukohta wõtta ja seda kontroleerida. Selle suure õiguse eelduseks on aga ikkagi, et meie seda õigust ka nii tarwitaks, et see kontroll tõsine oleks ja et meie arupärimised läbi lõikaksid. Kui meie seda terariista aga nõnda tarwitame, et meie temaga, nii ütelda, tühiste asjade kallal nagu hõõruma hakkame, siis see terariist läheb nüriks. (W a h e l h ü ü d e d.) Kui teie kuulete ajakirjandusest, kuulete ühiskonnast, kuidas inimesed otsustawad meie arupärimiste koosolekute üle, siis tuleb tõesti kartus, et meil diskrediteeritakse arupärimise-õiguse suur tähtsus. Meil ei lõika enam arupärimised... (E. W e b e r m a n (rhws. w.): Ja kui lõikab, siis antakse usaldus. J. R e e s e n (wäljasp. rhm.): Meil on paks nahk, ega see läbi ei lase.) Waadake, kui meie tahame tõesti mõjuwaks teha oma arupärimiste abinõud, siis wõtame need abinõud tarwitusele tõsistel kordadel ja tõsisel wiisil! Hiljuti kõnelesin Läti walitsuse esitajaga, kust see tuleb, et nendel nii wähe arupärimisi on. Nendel on lugu nõnda, et kui arupärimised esitatakse, siis antakse nad parlamendi erikomisjoni, kus neid kontroleeritakse, kas andmed, mis arupärimistes ja küsimistes ette tuuakse, ka tõele wastawad, kas need olulikul õiged on. Ja siis alles, kui on leitud, et need andmed õiged on, wõidakse nendega saemas esineda. Teiselt poolt on traditsiooniks, et arupärimiste juures jäädakse arupärimistes ettetoodud materjaali piiridesse, et siis saawad walitsuse esitajad ennast ette walmistada küsimiste ja arupärimiste peale wasta-

miseks nii, et ettetoodud küsimused põhjalikku selgitamist leiaksid. Kui meie aga oma juures waatame, siis tuuakse siin asju ette, mille tõenduseks õieti ei ole faktilisi andmeid ette tuua. Ja selgub läbirääkimiste jooksul, et rohkem talitakse oma isiklikkude waadetega, kui asjalikkude andmetega. Täna sel läbirääkimisel puutub just silma, et meie arupärimiste juures lähtekohad õige küsitawad on. Meil ei astuta walitsuse esitajatega waidlusesse mitte selles tundes, et meil üksteisega tegemist on kui usalduswääriliste isikutega. Kuigi ei ole üksikud rühmad walitsusele walimistel ehk ka pärast oma usaldust ülesse näidanud, siis peab lugu ometi nii olema, et kui rahwasesituse enamuse on walitsuse ametisse kutsunud, siis niipalju peab ometi korrektselt wahekorda katsuma luua, et walitsuse esitajatele toodakse harilikudes läbikäimistes walitsewat korrektsust wastu. Kui aga põllutööminister seletust annab neis asjus, mis on pärit endise walitsuse päewilt, siis hüütakse siin, tema ei ütle ju oma eelkäija kohta õieti muud ühti, kui toob üksikuid asju ette, mis walitsuse tegewust walgustawad — tema ei mõista mitte sugugi endise walitsuse tegewust hukka! Kui ministri poolt öeldakse, et on endisest ajast asju, mis mitte korras ei ole, ja waadatakse, kuidas asja korraldada, ehk kui ministri poolt selle kohta töötusi antakse, siis seletatakse siin lausa: kes wastutab selle eest, et seda ka täidetakse?! Nagu seda ette tõi rkl. Kütt. Kui meie seda wiisi üksteisega kõneleme, millega see siis lõpeb? Kui walitsuse esitaja asjalikka seletusi annab, siis öeldakse, miks ei mõista tema oma eelkäijaid hukka. Lugu on aga nõnda, et meil ei ole mitte üksikute isikute ega erakondade walitsus, waid meil on Wabariigi Walitsus. Ja esimene põhimõte, mis meil peaks eesrinnas olema, — oleks walitsuse kontinuiteet. Isikute peale waatamata on meil ikkagi Wabariigi Walitsus olemas. Kas on seal peaministriks ja walitsuse liigeteks üks wõi teine, kuid kõigil walitsuse esitajatel peab kohustuseks olema riigi huwide eest wäljas olla ja kaitsta seda, mis senni on tehtud nii pikalt kui see mitte eksitus ei ole olnud ja seaduse wastu ei ole käinud. Kui meie nüüd ütleme, et mis enne on teised teinud, see ei ole enam meie asi, — millega meie siis jätkame üksikute walitsuste tegewuse sidet? Siis kaob iga ühendus ja side üksikute walitsuste wahel ära ja riigihuwi

jääb õieti kaitseta. Nii oleks praegusel põllutööministril väga kerge oma isiku heaks propagandat teha, kui tema tahaks siin välja tulla seletusega, et tema isiklikult teeb seda ja seda, ja mis enne tehtud, see ei puutu temasse. Väga võimalik, et temale siis applodeeritaks. Ja võib olla, et see ka väljaspool heakskiitmist leiaks. Kui aga põllutööministri seletus tagasihoidlik just selle poolest on, et tema toob ette asjalikka seletusi, sellejuures katsudes riigihuwide seisukohalt endise walitsuse sammudest üksikuid kaitsta, siis on see minu arwates ainukene õige tee ja seisukoht. Tema wõiks ju väga hästi oma populariteedi huwides süüdi teiste peale weeretama hakata, samuti ka süüdi teistele otsida ja selle tõttu oma seisukohta ja tegewust lasta õige heas walguses paista. Selles mõttes oleks väga wäärtuslik, kui meie hindaksime seda, mis walitsuse esitaja ette toob. „Kui seal midagi ekslikku on, siis meie parandame.“ Kui meil on walitsus rahwaesituse enamuse poolt ametisse kutsutud, siis on see ometigi tagatiseks, et selles walitsuses tegutseb inimene, kes oma ülesandeid ja lubadusi ausalt täidab. Kui meil aga nüüd see wahekord ära kaob. (L. Johanson (sd.): Sellele walitsusele tuleb umbusaldust a waldada.)... Härra Johanson on väga närwiline ja läheb asjata kohe tige-daks. Kui teil mõni arwamine on, egas siis teie ei wõi ju nõuda, et kõik peab täidetama, nagu see Teie peas keerleb. (Naer.) Teie peate seda seisukorda arwesse wõtma, kui Teie tahate rahwa-walitsuse mõtte wastu lojaalne ehk seadustäitlik olla. Kui enamus walitsuse püsti hoiab, siis Teie wõite teda arwustada, aga teie ei saa teda mitte eitada. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Siis astugu ametist ära.) Seal on abinõud, kuidas neid ametist ära astuma sundida, kes mitte wäärilised ei ole. Nii-kauga aga kui walitsus ametis, on tarwilik teataw korrektsus walitsuse liigete wastu. Nüüd edasi, kui meie waatame, mis lähtekohast siin kõneldakse, siis seletas üks wiimastest kõnelejatest, kuidas on tema rühmale ühtepuhku kirju tulnud nendelt, kellel on soowe põllutööministeeriumi wastu. Olewat suured „patakad“ kirju tulnud, kus tahetakse saada ühte ja teist, ning kus muu hulgas soowitakse, et põllutööministeerium ära kaotaks määruse, millega riigirenti, mis

wõlgu, tagant järele sisse nõutakse. Teine ütles, et kui härra Kitsing on olnud metsade peawalitsuse eesotsas, siis on seal walitsenud kange bürokratism. (L. Johanson (sd.): On ju nii.) (Wahelhüüe.) Rõhutatakse, seal olewat käidud ametkonna määruste järele. See olla hirmus suur bürokratism. Mille poolest see siis nii hirmus on olnud? Seal olid riigimetsade seisukohalt maksmas eeskirjad, mida kahjuks ei ole mitte ikka tähele pandud. (Wahelhüüe pahemalt poolt.) Mis teil seal põleb? Teil on nähtawasti metsade peawalitsuse asjus midagi katki, tooge ette, siis parandame see ära. Ütlen teile niipalju, et kui meie waatame, mis siin ette tuuakse, siis näeme, et kui seal aetakse metsade asja nii, nagu seda eeskirjad nõuawad, siis tulewad inimesed ja ütlewad, et ei täideta nende soowe. Minul on olnud ainult üks kord metsade peawalitsusega pikem kõne metsade asjus. See oli siis, kui esimese Riigikogu päwakorras oli seaduseelnõu, milles maksuma pandi Peeter Suure aegne põhimõte, et laewaehitusele metsad eraldatakse ja antakse neid eesõigustatud korras kasutada laewaehitajatele.

(Koosolekut hakkab juhutama abiesimees **K. Wirma**).

Mind informeeriti, kuidas asjalugu sellega on, kuidas meil õige jõukad mehed, kes laewu ehitawad, kõige paremaid metsi võimalikult odawa ja kerge hinnaga tahawad kätte saada. Selleks tehti Tallinna lehtedes kära, peeti koosolekuid, kus seletati, kuidas on tarwis rahwuslikudes huwides wõimaldada odawa hinnaga paremaid metsi saada. Metsade peawalitsusele oli soowitatud, antagu metsad, mis on sündsamad kasutada laewaehitamiseks, aga mitte nii, et metsad kinni pannakse kõigile teistele kohalikkudele elanikkudele. Sest sagedasti läksid müügile metsad, kus on häid puud laewaehitamiseks, aga kus on ka halbu, ilma, et neid laewaehitusele sünniks anda. Oleks soowitaw, et saaksid ka teised inimesed nendest metsadest puud. Kui aga need metsad on kinni pandud ja sealt müüakse ainult laewaehituse jaoks ilma enam-pakkumiseta...

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Tõnisson, kahjuks ei saa ma aru, kuidas see ühenduses on päwakorraga, ma palun Teid päwakorra juurde jääda.

J. Tõnisson (rhw.): See on ühenduses sellega, mis meie kuulsime arupärimise juures.

Toon näituseks, et sel puhul katsuti selgeks teha, et metsade peawalitsus omas bürokratismis ei luba mitte ära kasutada metsi selleks ja selleks otstarbeks. Kuid metsade peawalitsus rõhutas just, et tema riigi ja rahwamajanduse huwides katsub seda korda maksma panna, et metsad saaksid ära kasutatud riigihuwides. Nüüd tullakse ja seletatakse, et metsade peawalitsus ei lubawat karja ajada riigi metsadesse...

Juhataja K. Wirma: Meil ei ole mitte metsade peawalitsuse arupärimine päewakorral. Ma paluksin päewakorra juurde jääda.

J. Tõnisson (rhw.): Ma ei hakka siin pikemalt kõnelema arwamiste lahkuminekust, waid tähendan, kuidas siin on rõhutatud, et meil walitseb metsade peawalitsuses bürokraatlik kord ja ei tulla inimestele wastu... Kui meie waatame neid kirju, mis „patakatena“ tulewad, siis tahetakse igasühes neist riigilt midagi saada. Kui just ei taheta karja metsa ajada, siis tahetakse ilma rendita maad saada ehk jälle jagatud maadele lisa jne. Kust kohast seda kõike siis wõetakse? Kui põllutöoministerium ei ole kõigile suutnud anda, mis tarwis, siis süüdistatakse põllutöoministeriumi isiklikkude huwide täitmises. Wõib olla, et seal on ametnikka, kes tõesti on huwitatud ühest wõiteisest asjast ja on seal eksinud, aga nüüd deklareerima tulla, et seal ainult sellelt seisukohalt asja aetakse, et nagu kiuste tahetakse ülekohut teha, — noh, niisugust lähtekohta ette tuua ja kaitsta ei ole mitte õige. Waatame, kuidas üksikuid asju põhjendatakse. Siin tõi rkl. Kütt ette, et tema andmete järele on riigile kahju tehtud tuhandete wiisi iga heinamaa tiinu pealt, mis liig odawalt wälja renditud. Kui mina waele hüüdsin, et mis põhjal Teie seda ütlete, kus need andmed on, siis wastas tema, et andmeid ei ole ja meie peame alles kohapeale uurima minema! Kui meie ühest wõi teisest asjast kõneleme ja süüdistusi ette toome, siis peawad ka andmed ja põhjendused käepärast olema. Kui neid ei ole, siis süüdistada ka ei saa. Minu arwates lähiksid läbirääkimised Riigikogus siis asjaliuks, kui meie jääksime nende andmete

juurde, mis tõesti põhjendatud ja õiged Näituseks tõi rkl. Wain ette, et olewat tehtud seesugune üllataw samm, et Wiljandi linna administratiiw-piirkonnast olla jäetud wälja see maaosa, kus peal olid hooned wõi hoonete jäänused, mis olid olnud linatööstuse wabriku omad eralepingu järele. Lugu ei ole aga mitte nõnda. Enne maaseaduse elluwiimist oli linatööstuse wabrik ostnud Wiljandi mõisaomaniku käest maad, sellepärast, et selle wabriku alla kuuluw maa-ala wõi krunt oli liiga wäike ja seda taheti laiendada. Minul ei ole mingit ühist Wiljandi linawabrikuga, olen aga Wiljandimaa mees ja olen kuulnud wiljandlaste suust, et üks edukamatest tööstusettewõtetest Wiljandimaal on Wiljandi linatööstuse wabrik. Tema asutajad olid aga selle wabriku ehitanud niisuguse koha peale, kus tõesti kuigi palju maad ei olnud. Kui nüüd seal maad lisaks osteti, siis jäi see ostuleping kreposteerimata. Põllutöoministerium on selle maa riigistanud ja niipalju, kui mina kuulnud olen, sai põllutöominister Pool'i ajal see maa, mis linawabriku oma oli, rendile antud ning kuulus riigistamisele ainult sellepärast, et lepinge ei olnud wormilikult kreposteeritud. Kui nüüd wastu tuldi selle maa ja hoonete rendileandmise poolest linatööstusele, siis oli see oluliselt põhjendatud, et riik andis selle maa otsekohe linatööstusele, ilma, et linnawalitsust wahemehena oleks wõetud, kes oleks kõrget renti saanud linatööstuse ettewõtelt, sellepärast, et linnal oleks ju kerge olnud wälja wõtta suurt maksu maa ja maja eest, mida linatööstusele hädapärast waja. Siin on minu arwates wäga korrektselt talitatud ja see administratiiw-piirkonna asjasse ei puutu, waid siin oli ainult asi selles, et anti riigi päralt olew maa rendi eest linatööstuse ettewõtetele ja ei antud mitte linnale, et see saaks ettewõtelt kõrge renti wälja wõtta. Administratiiw-piirkonna asi oli sellest eraldi. Kui linna administratiiw-piirkonda laiendama hakatakse, siis kuulub see maa-ala selle administratiiw-piirkonna korra alla, mis linnas maksew on. Nüüd aga ära wahetada ja segamini ajada neid asju on otse ülekohus. Siis saadakse muidugi mulje, et ei tea mis seal põllutöoministeriumis korda on saadetud, kui meie sedawiisi ja nii puudulikult põhjendatud wäidete abil asja nii kujutame ja ette paneme suured ülemineku-wormelid. Niisugustest wälispidistest põhjen-

dustest näewad inimesed, et neil pealekäämistel põhja all ei ole. Kuidas siis nimetatakse pärast neid ülemineku-wormelid ja kuidas hinnatakse meie nõudmisi? Seal arwan mina, et niisuguste waidluste juures ei aita mitte, kui wäga palju süüdistatakse ja need süüdistused lahtuwad selle järele, et neid tähele ei panna. Wõetagu ometi enne asi põhjalikult läbi ja siis jäädagu selle juurde, mis tõesti õige ja põhjendatud on. Siis lööme tõesti läbi ja ei ole karta, et kui niisugune ülemineku-wormel wastu on wõetud, sellel oma mõju puudub. Arwan, et mina küll mitte päewakorrast sellega mööda ei kõnele, kui ma siin ütlen, et ettepanud ülemineku-wormelid, mis wähe põhjendatud on, ei ole mitte õigustatud, waid siin rewideeritagu tõesti neid ja peetagu kõigepealt silmas, et põllutööministrile ei saa mitte esitada terawaid ülemineku-wormelid asjade eest, mis on enne teda olnud ja mida tema mitte ülekohtuselt oma kaitse alla wõtnud ei ole. Minu arwates oleks parem, kui meie juba lewiksime sellega, et meie üksikute asjade peale tähelepanu oleme juhtinud, liht ülemineku-wormeli wastu wõtame, terawad ülemineku-wormelid aga tõesti ainult niisuguste asjade juures, mis põhjendatud on. (Segased wahel hüüded iseseiswate sotsialistide rühmast.) Mina ei ole mitte suuri shestisid teinud, waid mina kordan, et mina ainult meie parlamendi head nime kaitzen. Te wõite küll ütelda, et see liiga suur shest on, kuid tõesti, kui meie oma neljapäewastel koosolekutel mitte asjasse ei süwene ja kui need koosolekud mitte ei terwene, siis meie oma parlamentliku jõu kaotame. Sellelt seisukohalt teen ma tõesti juba shesti ja arwan, et need, kes tõsiselt meie rahwa huwide ja arenemise eest wäljas on, need wõtawad selle südamesse ja ei ütle mitte, et see ülearune on.

Juhataja K. Wirma: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Kütt'il.

A. Kütt (as.): Rkl. härra Tõnisson tähendas, et mina ei ole heinamaade rendi asjus mitte selgelt ära tähendanud, milles see wahe seisab, selle 96.000 marga kasu asjus. Härra põllutööminister ise ütles seda, et wälja oli renditud esmalt 4.800 marga eest tiin ja pärast wõeti 1.600 marka tiin. Rehkendage siis nüüd, härra Tõnisson, see wahe 30 tiinu kohta

wälja, siis on siin ka fakt olemas ja põllutööminister ei lükanud seda ka tagasi, et see asjaolu niisugune oli.

Juhataja K. Wirma: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Penno'l.

R. Penno (as.): Härra Tõnisson'i kõne puhul pean ma õiendama, et ma ei ole kõnelenud tagantjärele sissenõutawast rendiwõlast, waid kõnelesin sellest rendist, mis rendialanduse aktide põhjal inimestele alandatud on. Kohapeal on nad nüüd selle ära tasunud. Nüüd tagantjärele nõutakse täisrent sisse. Sellest mina kõnelesin. Mina ei saa aru, miks on siis asunikud süüdi, et see rent tagantjärele neilt sisse nõutakse ja mispärast ei pöörata mitte selle ametniku poole, kes rendialanduse akti wea teinud. Kui Teie leiate, härra Tõnisson, et siin pööratakse faktisid ümber, siis ütlen mina seda ka Teie kohta.

Juhataja K. Wirma: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Wain'il.

J. Wain (sd.): Materjaalid, mis arupärimise juures ette tuuakse, tarwitsewad kaalutud olla. Samuti tarwitsewad kaalutud olla need faktid, millega ümber lükatakse. Kui härra Tõnisson siin Wiljandi küsimust puudutades ütles, et wabrik, millest jutt on, on enne ilmasõda tekkinud, siis ta eksis. Seal on kaks wabrikut; 1 on asutatud ilmasõja eel ja teine asutati pärast Eesti wabariigi asutamist. Jutt on siin wiimastest wabrikust, kus käima pandi nimelt toorelinatööstus; wabast wabrikust mina ei rääkinud.

Juhataja K. Wirma: Enne, kui edasi minna, teatan, et rkl. Liigand'i poolt liht ülemineku-wormel ette on pandud ja rkl. Janson'i poolt on esitatud päewakorras olewate küsimuste kohta ülemineku-wormel, mis tunnistab walitsuse seletuse mitterahuloldawaks ja awaldab walitsusele umbusaldust. Järjekorras on sõna rkl. Gustawson'il.

O. Gustawson (is.): Härra Tõnisson katsus käesolewate arupärimiste puhul peetawad läbirääkimised kanda üldisele moraali jutlustamise pinnale. Ma ei taha sellel alal härra Tõnisson'iga waidlusse astudes wõistleva hakata. Ma teeksin waid mööda minnes mõned wäikesed märkused nende seisukohtade hindamiseks, mida härra Tõnisson siin arendas.

Ma arwan, et härra Tõnisson'i kõnele järgnewate faktiliste märkustega on küllalt mõjuwalt näidatud, kuiwõrd tõsiselt wõetawad ja kaalutud olid need wastuwäited, millistega härra Tõnisson katsus arupärimise puhul ettetoodud andmeid ümber lükata. Härra Tõnisson rõhutas eriti — esinemistes oldagu enne kõike korrekt. Ma pean tähendama, et Wabariigi Walitsuse liikmed eestkätt härrad Soots'id ja Einbund'id oma esinemistel just mitte wäga korrektsid ei ole armastanud olla. Mina arwan, et siin on maksew wanasõna — mõõt mõõduga ja worst worstiga. Lõpuks lubatagu weel üks märkus küsimuse kohta, milliseid andmeid tohiks arupärimise wastuste arutamise korral käsitada ja kas ainult neid, mis arupärimiste põhjendamisel juba ette kantud, wõi ka uusi. Härra Ipsberg on selle küsimuse üles wõtnud ja härra Tõnisson arendas seda täna agressiivselt edasi. (J. Tõnisson (rhw.): Ma ütlesin, et see on Läti parlamendis nii.) Imelikul kombel on meil ajakirjanduses, kui ka Riigikogu enamuse ringkondades alati manatud — meie arupärijad ei toowat midagi uut ette, waid lubatagu natukene jäme olla, — mäletsewat ikka ühte ja sedasama. Nüüd aga nutetakse wastupidise pärast. Ma ei saa aru, milliseid näpunäiteid arwesse wõttes siin tuleks toimida. Uusi andmeid esitada on lubamatu, wanu meelde tuletada on patt. Siin hakkab hästi üks kirjanduslik wanasõna: sügisene ilm on kui wanatüdruk, ei saa mehele, — nutab, saab mehele — nutab jälle. Samuti enamusrühmad: too uusi andmeid — manab, korda wanu, — manab jälle. Nüüd lubatagu teha paar märkust arupärimiste endi kohta. Kui härra Tõnisson leiab, et käesolewad arupärimised olla täitsa tarbetud ja tühised, siis lubatagu mind wastupidist wäita. Mina arwan, et tänased arupärimis-läbirääkimised wäga õpetlikud on, eriti põllumeestele, osalt aga ka keskera-kondadele. Tänased arupärimised on jälle kord dokumenteerinud, et põllumehed meelega eksisid, kui nad härra Tonkman'i suu läbi ühel arupärimiskoosolekul deklareerisid: nende käed olla puhtad kõigist pattudest ja wäärnähtustest, mis põllutöministeeriumis endistel aegadel maad leidnud. Siin tähendati wahele hüüdes wäga õieti, et põllumeeste esimaadleja, härra Raamot, põllumeeste poolt ülesleitud maaseaduse augu on osa-

nud ajada sedawõrd laiaks, et härra Raamot hiljemini on wõinud kõigi laewadega sealt läbi purjetada. Seda põllumeeste teenet on tänased arupärimised weel kord aidanud alla kriipsutada. Mis aga puutub Püssi mõisa asja käsitawasse arupärimisse, siis paistab isiklikult mulle, et „Amilum'i“ asi täiesti kindel on. Ühelt poolt on tema soomustatud kogupõllumeeste kanda, teiselt poolt toetab ta jalad tugewasti rahwaerakonda härra Reintal'i isikus. Nii siis, soomustus kahelt poolt korruga. (Chr. Kaarna (töer.) Härra Gustawson, see härra olla sealt ühisusest wälja astunud! J. Tõnisson (rhw.) hüüab midagi wahele.) „Amilum'ist“ räägib Püssi mõisa kohta käiw arupärimine, härra Tõnisson. Seljataguse sultes on siin küsimus selgemaks läinud. Aga et küsimus täiesti selge oleks „Amilum'i“ asjus seda öelda ei saa. Ühel eelmisel arupärimiskoosolekul puudutati kaudselt ja täna seati üles otsekohene küsimus, kuidas on lugu „Amilum'i“ ja põllutöministeeriumi kõrgemate ametnikkude suhetega. Põllutööminister arwas aga heaks sellest küsimusest täiesti waikides mööda minna. Ma leian, et küsimus liig tähtis on selleks, et teda surnuks waikida. Erilise terawuse on omanud see küsimus eelmise arupärimiskoosoleku armust. Härra Tõnisson wist pooldab praegugi seisukohta, et eelmise koosoleku arupärimis-läbirääkimised õigustatud olid. Härra Tõnisson lubas siis oma erakonna nimel tõmmata konsekwentse iga kord, kui arupärimises on tõsised ja kaaluwad asjaolud käsitatud. Kahjuks ei saa aga nüüd, ei ka eelmise koosoleku puhul, kus härra Tõnisson'i enda seletuse järele wäga tõsised riiklikud küsimused käsitamisel olid, muud konstateerida kui seda, et rahwaerakond alati esimene on olnud, kes ei ole kunagi julgenud, wõi ei ole tahtnud i-le täppi peale panna. Rahwaerakonnal ei olnud julgust öelda härra Ipsberg'ile, et ta minema peaks. Seda lubatagu siin kinni naelutada. Kui leitakse, et härra Ipsberg talitas kokkuleppe kawale ja tööplaanile wastukäiwalt, ühte-aegu olles minister ja teatud aktsiaseltsi direktor, siis arwan mina, et on samuti enam, kui lubamatu, et ühe ministeeriumi kõrgemate ametnikkude huwid oleksid seotud aineliselt aktsiaseltsiga, kellel on otsekohesed suhted ja wahekorrad sama ministeeriumiga. Et ametnikud seesugustesse aktsiaseltsi-

desse puutuwate asjade otsustamisel saaksid erapooletuks jääda — noh, seda wõidakse ainult wäikestele lastele, mitte aga Riigikogu liigetele rääkida. Selge on, et kui isik on ametis põllutöoministeeriumis ja ühteaegu „Amilum'is“ tegew, siis „Amilum'ile“ üldhuwisid ohwriks tuues teatud küsimustes, talitatakse mitte wälja minnes erapooletuse ega õigluse seisukohast, waid „Amilum'i“ huwides. Peale selle tohiks käesolew küsimus olla weel eriti tähtis sellepärast, et ta tabab üldse üht haigemat kohta põllutöoministeeriumi tegewuses — nimelt kurikuulust eriotstarbeks määratud maade küsimust. Kui härra Tõnisson leiab, et siin neis küsimustes on liiga palju räägitud, siis tahaksin mina wastupidiselt wäita, et siin nähtawasti siiski weel liig wähe on kõneldud. Meil ei ole andmeid, mis laseksid uskuda, et selles küsimuses nüüd on pandud lõpulikult punkt ja et siit peale eriotstarbeks määratud maid mitte enam wälja ei anta nõnda isewärki wiisil, nagu seda on tehtud senni. Siin tähendati, et tänapäew põllutöoministeeriumis näikse olevat wastselt küpsetatud põllutöoministri abi härra Kitsing see, kes jätkab Raamot'ist—merimehe poolelijäänud tööd sellel alal. Härra Tõnisson oli wäga pahane märkuse puhul, mis tehti Kitsing'i arwel. Härra Kitsing'ist kõneldes on Tõnisson just kui wäljaspool seda rahwast ja riiki, millest tema alati rääkida armastab. Kui härra Tõnisson midagi ei tea metsade peawalitsuse äärmisest bürokraatismist, mis enne kõike just härra Kitsing'i teene ja käsitöö, kui ta midagi ei tea üldisest rahulolematusest, mida metsade peawalitsuse tegewus laialistes rahwahulkades äratanud, kui ta arwab kõik teisiti ja paremini olevat, siis tulgu ja näidaku, peale spekulantide ja parunite kas wõi käputäiski kodanikka, kes oleksid rahul metsade peawalitsuse tegewusega. Seda ei saa ta teha. (J. Tõnisson (rhw.): Kõik tahawad saada!) See wõib ju olla, et kõik tahawad saada, kuid andma peaks eestkätt neile, kelle saamiseks kõige suurem õigus. Meil aga walitakse tahtjate seast need wähesed, kes omaga rahul wõiksid olla, sest et neil juba kord küllalt käes. Sellepärast ei ole meil, minu härrad, mingisugust põhjust härra Kitsing'i isewärki tegewust kaitseda. (Segane wahelhüüe.) Teie olete seal piruka juures juba olnud, ma ei tea, kas olete lõpulikult rahul. (J. Tõ-

nisson (rhw.): Kui riigipiruka kätte saaksid, siis oleks asi hea, igaüks ajab aga selle järele küüned lahti!) Mulle paistab kõike kokku wõttes lugu nii, et härra Kitsing on kogu oma endise tegewusega nähtawasti teed tasandanud selleks, et endale ametikõrgendamist saada. Aga oma tegewusega Petserimaa metsade küsimuse lahendamisel on härra Kitsing oma töödele krooni pähe pannud, nii öelda generaaleksami sooritanud ja armu leidnud ülendamiseks.

Juhataja **K. Wirma**: Ma palun Teid päewakorra juurde jääda.

O. Gustawson (is.): Wõtame eriotstarbe kohtade küsimuse. Millistest praktilistest huwidest wõi kaalumistest wälja minnes on need kohad määratud? Kes saaks olla selle wastu, kui eriotstarbe kohti määratakse põllukultuuri ja tööstuse töstmise huwides. Kas on aga selles küsimuses nii talitatud? Meie saame eriotstarbeks määratud kohtade wäljaandmise wiisi silmas pidades sarnase mulje, et siin ei anta maad mitte tööstuse ja põllumajandus-kultuurilistele ettewõtetele, waid ümberpöördult: mainitud ettewõtted luuakse selleks, et maalähmakaid kätte saada. Siin wõiks ses suhtes paljugi näitusi tuua. Ma aga mainin waid mõne asja, et liigne kord illustreerida, millisel otstarbel on tähendatud maid määratud. Täna on juba jutustatud juhtumine Wiljandi maakonnast, kus anti terve normaaltalu selleks, et seal koha peal ülewal pidada 20 kana, 2 hani ja weel mõned wäikesed pudulokused. (J. Wain (sd.): Pudulokuseid ei ole! L. Johanson (sd.): Pisilokused!) Härra Tõnisson ei saa wist ütlema tulla, et nende 20 kana ja 2 hani ülewalpidamiseks läheks tarwis terve normaaltalu. (J. Tõnisson (rhw.): Wõtke ära, mul ei ole selle wastu midagi.) Wäga hea, et Teie natukene targemaks olete saanud. Ühel eelmisel koosolekul rääkis rkl. Kärner, kuidas Saaremaal wajakse ühte wõi kahte normaaltalu — ei mäleta hästi — selleks, et kahte kukke iga aasta Kuressaare wäljanäitusele wiia. Usun, et need uhked kuked ka ilma normaaltaluta oma teekonda näitusele ära wõiksid teha. Siin aga tuleme meie küsimuse raskuspunkti juurde, nimelt mispärast põllutöoministeerium siin ennast

igasugusest järelwalwe õigusest lahti ütleb. Minu arusaamise järele ei tohi asi ometi nii lihtne olla, et antakse eriotstarbeks koht välja ilma mingisuguste tingimusteta — toimetatagu ja talitatagu nii, nagu härra heaks arwab. Minu arwates peaks ikkagi nii olema, et põllutöoministerium on kohustatud walwama selle järele, et kohtade wõi talu andmine eriotstarbeks oleks seotud teatud tingimustega. Kui aga tehtud tingimusi rikutakse ja lepingut ei peeta, siis peaks siit järgnema iseendast mõistetawalt, et sarnased lepingurikkujad tulewad wastutusele wõtta ja et eestkätt tuleks neilt antud maa ära wõtta. Kas meie oleme aga sellest midagi kuulnud? Muuseas anti teatawasti omal ajal lahmakas maa suhkruwabrikule Türi-Alliku mõisas. Härra põllutöominister mäletab seda lugu wist iseäranis hästi ja paremini kui teised. See suhkruwabrik pole aga kolme aasta jooksul muud selle maaga teinud, kui on sinna 10 koormat liiwa peale wedanud. Meie arwamine aga on, et selleks ei tohi terwet normaaltalu anda, kui keegi härra wõi kompanii töötab sinna 10 koormat liiwa peale wedada. Kui sellest aktsiaseltsist asja ei saa ja kui üldse mingit lootust ei ole, et suhkrutööstus tulewikus wõiks jalad alla saada, mis otsarbeks on siis waja antud maa selle surnultsündinud aktsiaseltsi käes pidada. Edasi olgu nimetatud üks härra Tõnisson'i terminoloogia järele hirmus asi koha pealt. Need hirmsad asjad aga ei osutu mulle sugugi nii koledaks — nagu härra Tõnisson'ile. Wastuseks, kui inimesed näewad, et põrmugi ei hoolita nende huwidest, siis ei jää neil muud üle, kui terwe oma meelekiibedus välja walada kaebekirjadesse. millised nad juhiwad Riigikogusse. Ja kui inimesed oma hädasid tulewad kaebama Riigikogule, siis ei kisu see Riigikogu prestiishi mitte maha, waid ümberpöördult — see näitab, et kodanikud siiski weel usaldawad Riigikogu waatamata, et Riigikogu enamus omalt poolt kõik teeb rahwa usalduse häwitamiseks. Sellepärast lubatagu meid neid kaebusi teisiti hinnata, kui Teie seda teete. (J. Tõnisson (rhw.): Kaebuste ei saa tõenduseks wõtta!) Teie, härra Tõnisson, läksite Wiljandisse uurima linawabriku lugu ja jäite kahe wabriku wahale istuma. Käesolew „hirmus asi“ koha pealt on Järwa-Jaanist. kust kirjutatakse, et Metsataguse mõisas anti normaaltalu tärkliwabriku tööliste

keeduwiljamaaks. Nüüd aga tarwitab wabrikuwalitsus seda kohta ja töölistele ei anta üht jalatäit maad. Kui seal maa anti tingimustel, et töölised seda peawad kasutada wõima, siis peab põllutöoministerium selle järele walwama, et tehtud tingimus täidetaks.

Kui meie erapooletud olla tahtes küsime, kelle kulul kõik sarnased enamsoodustused üksikuile suurnikkudele sünniwad, siis on wastus ilma seletamata käes. Kõik tänased arupärimised ja nende puhul peetud läbirääkimised on selgitanud, et kõik need telgitagustest keerdkäikudest ja üksikute taskuhwidest kantud maa-demäärämised tulewad toime kehwa töörahwa huwide arwel. Töörahas on kannataja pool. Wõtke näituseks Püssi mõisa lugu, antakse kätte kuulsale „Amilum'ile“ terwelt 27 hektarit maad. Seal-samas antakse maa töölistelegi, aga millistel tingimustel: 29 perekonda on Püssi mõisas töölisi ja maa on antud iga perekonna peale alla 1 hektari, kusjuures kapsa- ja heinamaa pealegi täiesti puudub, 29 perekonda saawad 5—6 korda maa vähem kui tööstusettewõte, kellele sadade hektarite wiisi maa kätte lahmitakse. Ma arwan, et härra Tõnisson'gi ei julge tulla tõendama, nagu oleks siin õieti talitatud. Kui töölised tahawad saada maa, siis on neil saamiseks kümme ja sada korda rohkem õigust, kui nendel eesõigustatuil, kellele kahelkäl maa jagatakse. Wõtke Loobu mõisa heinamaade lugu. Heinamaad antakse seal seadusewastaselt välja Joaweski puupapiwabrikule, kellest waewalt saab uskuda, et ta hädasti heinamaad wajaks. Aga ümber-ringi jäetakse terwelt kolme küla maanäljased heinamaast ilma. Sarnaseid nähtusi wõiks tuua weel palju. Põllumehed on alati kiidelnud, nemad olla maareformi teostamisel päästnud, mis wähegi päästa wõib. Nad jätawad aga juurde lisamata, et nad seda päästetööd teinud ainult enda huwides. Püssi mõisa kohta käiwas arupärimises on tähendatud, et endised mõisatöölised seal wanu parunite aegu tagasi ihkawad. Sedasama kuuleme mujaltki. Ma arwan, et põllumehed häbenema peaksid oma päästetöö sarnaste tagajärgede üle uhkustamast. Kui mõisatöölised elutingimused tänapäew nõnda hingematwalt rängad, et isegi endist peksuaega tagasi ihaldatakse, leides, et siis ometi natukene parem oli kui praegu ja kui sarnaste tulemustega isegi hoopewalt uhkustatakse,

siis peab küll konstateerima, et hooplejate killas igasugune arusaamine aust ja häbist kaotatud on.

Juhataja **K. Wirma**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Tõnisson'il.

J. Tõnisson (rhw.): Austatud Riigikogu liikmed! Rkl. Gustawson seletas siin, et „Amilum'i“ jalad Reinthal'i kaudu ulatawad rahwaerakonda. Mina pean seletama, et „Amilum'ist“ ei ole rahwaerakonnal midagi teada. Kas härra Reinthal seal on, seda ei tea ma mitte. Kuid minule öeldakse siin, et härra Reinthal wist weel täna on seletanud, et tema „Amilum'ist“ ammugi on lahkunud. Härra Reinthal'ist kui „Amilum'i“ osanikust ei ole rahwaerakonnal midagi teada. Teiseks ei ole mina siin midagi ütelnud, et mina eriotstarbeks antud maade rewideerimise wastu oleks, waid ümberpööratud, mina soowitaksin, kui on tõsiseid andmeid, toodagu nad ette ja rewideeritagu neid maid. Walitsuse deklaratsioon on ette nähtud, et need samad eriotstarbeks antud maad rewideerimisele tulewad wõtta. Kui meie tahame seal seda rewideerimist läbi wiia, siis tuleb seda teha tõsiste operatsioonidega ja mitte hüüdsõnadega.

Põllutööminister **A. Kerem**: Rkl. Gustawson tõi siin ette, et miks põllutööminister waikib selle üle, et kõrgemad ametnikud on osanikud ärilistes ettevõtetes, kuid ma pean tähendama, et põllutööminister tõesti waikis ja waikis sellepärast, et temal mingisuguseid andmeid ei olnud selle kohta, et äriettevõtete osanikka põllutööministeeriumi kõrgemate ametnikkude hulgas oleks. Ma pärisin weel praegu põllutööministeeriumist järele ja küsisin, kas seal on niisuguseid andmeid kellegi kohta, siis wastati, et neid mitte ei ole, kuid arwatakse, et wõib olla, on ühel o/ü. „Amilum'is“ osatähed. Aga, minu härrad — kellel ühed ehk teised osatähed taskus wõiwad olla, selle üle mina wastutust küll oma peale wõtta ei saa. Kui walitsuse kokkuleppe juurde tagasi tuleme, siis wõime ainult selles piiris peatada, et üks ehk teine ametnik ühes ehk teises ärijuhatuses olla ei tohi, aga kas ühel ehk teisel ametnikul selle ehk teise äri osatähti oleks, seda kontroleerimist ei saa nüüd põllutööministri ega ka ühegi teise ministri kohuseks teha.

A. Jõeäär (sd.): Lugupeetud rahwa-
saadikud! Härra põllutööminister arwas, et sarnasel korral, kui leppida selle seletusega, mida mina andsin, täiesti wõimatu oleks tööstusettevõtetele heinamaid wälja anda ja sellepärast jäi tema oma endise arwamise juurde, nagu oleks käesolewal juhtumisel ministeeriumil õigus olnud talitada maareformi teostamise määruste § 65 põhjal. Sellele pean ma kindlasti wastu waidlema ja tähendama, et tegelikult asi mitte nii hull ei ole. Maareformi teostamise määrused annawad ministeeriumile laialised wõimalused kätte kõiksugusteks eriotstarbeks igasugustele tööstusasutustele maade eraldamiseks ja ainult üks kitsendus on selle § 65-da teostamisel, et see eraldamine peab sündima teatud tähtajal, nimelt enne, kui maa on lõpulikult planeeritud. Krundid teatud üksikute tööstuslikkude ettevõtete alla tulewad enne seda tähtaega eraldada kui omawalitsused kandidaadid üles seawad, et wiimastel teada oleks wäljaantawate kruntide arw. Kui härra põllutööminister leiab, et raske on käesolewal juhtumisel maareformi teostamise määruste § 65 põhjal heinamaatükkide wäljaandmist tööstusettevõtetele põhjendada, seda enam, et need on wälja antud koguni mitu aastat pärast maade planeerimist, siis peab tõendama, et tõesti härra ministri raskused selle seletuse juures tekiwad ja just selle tõttu, et sarnase seadusega tahetakse põhjendada nende maade wäljaandmist, mis otsekohe seda mitte ei luba. Seaduses on selgesti öeldud, et planeerimise teel saadud maa-üksustest eraldatakse ettevõtete alla teatud maatükid ja hari-likult ju eraldatakse iga tööstuse alla sarnased maa-alad, mis sellele tööstusele tarwilikud. Kui eraldatakse maatükk sawitööstusele, siis ei määrata selle jaoks maad mitte turbarabast, waid niisugusest maapinnast, kus sawi leidub; kui tahetakse turbatööstust sisse seada, siis eraldatakse maa-ala, mis turwast sisaldab jne. Selle tõttu, kui põllutööministeerium enne maade planeerimist tahab eraldada ühest ehk teisest mõisast mingisugust maa-ala, näituseks heinatööstuse sisseseadmiseks, siis iseenesest mõista, ei saaks seadusähest kinni pidades mingisuguseid takistusi selleks teha, olgugi, et heinamaad on sarnased maad, mida peaaegjalikult põllumajandusliku otstarbel kasutatakse ja sellepärast nende eraldamist eritööstuse üksusena raske on ette

kujutada. Kuid nähtawasti omal ajal, kui planeerimise küsimus päewakorral oli ja eriotstarbeks kruntisid eraldati, siis ei tulnud korruga mitte selle peale, et puu-papiwabrikule ka tarwis on maad anda heinatööstuse jaoks ja selle tõttu jäigi omal ajal kõne all olev heinamaa tööstusettewõttele määratud maa-alana eraldamata. Eraldati ainult üks osa planeerimisele määratud maadest tagawara-heinamaade nime all ja nende tagawara-heinamaade wäljaandmine, silmas pidades § 65 lõppu, ja § 81, peab sündima wastawate erimääruste põhjal. Erimäärused on täiendawalt wälja antud ja kui nende erimääruste järele käia, siis need muidugi täiesti ilma ei oleks jätnud heinamaast ka seda tööstusasutust, kuid tema oleks wõinud nendes määrustes ettenähtud normides saada maa-ala, mis ühe majapidamise jaoks on määratud ja seega mitte üle 3 tiinu. Kuid siin on sellest normist wäga palju üle mindud ja sellega on just neid seadusi ja neid määrusi, mida põllutööminister ise wälja annud, rikutud ja ei saa mitte seletama tulla, et siin on kooskõlas seadusega talitatud. Teisiti on wõimatu seda seletada... (Wahelhüüded ja naer.) ... ja kui teie minu seletusi ei usu, siis wõib üks kõik missuguse juristi poole seletuse saamiseks pöörata ja see seletus ei saaks mitte teistsugune olla, kui sarnane, et kui teie olete kord erimäärused wälja annud tagawara-heinamaade wäljarentimiseks, siis peate ka nende erimääruste alusel talitama ja tagant järele, kui maa on 2—3 aastat tagasi planeeritud, käsitada heinamaade wäljaandmisel maareformi teostamise määruse § 65-at ja selle põhjal heinamaadest mingisuguseks eriotstarbeks maatükka wälja anda ei saa.

B. Oja (töer.): Härra Tõnisson tähendas siin, et kõik need wäärnähtused, mis siin ette kantud, ei ole olemas, waid neid kantakse ainult siit Riigikogu kateedril ette ja et nad millegiga põhjendatud ei ole. Härra põllutööminister mitte ühtki arupärimist ei ole ümber lükanud, et ta mitte õige ei ole. Nad on kõik õiged olnud ja nad on kõik põhjendatud olnud. Põhjendamata ei ole ühtegi asja üteldud, härra Tõnisson, ükski asi ei ole weel nii olnud, et see pole nii, nagu arupärijad seda esitanud. Aga härra põllutööminister ütles, et seda tegi minu eelkäija ja

sega wäärnähtust ei saa ma mitte kõrvaldada. (Segased wahelhüüded paremalt poolt. Naer.) Eriti pahandab härra Tõnisson siin, et metsade peawalitsuse kohta ka öeldakse, et seal on wäärnähtusi olemas ja tähendas, et nitmed tahawad seda kõige paremat metsa. Härra Tõnisson arwab, et asunikud seda kõige paremat metsa tahawad. Aga seda ei ole tõesti olnud. Kõige paremad metsad on ärimeestele maha müüdnud wäljaspool järjekorda. (J. Tõnisson (rhw.): Ümberpööratud jutt!) Ei ole ümber pööratud. Imelik on, et härra Tõnisson imestab nende kirjade üle, mida härra Penno siin ette kandis ja ütleb, et seal terve kari inimesi tahab iga üks omale midagi saada. See on tõsi, et nad omale midagi saada tahawad ja just seda, mida härra Tõnisson asunikukudele asunikude kongressil on lubanud. (J. Tõnisson (rhw.): Midagi pole mina lubanud.) Nüüd tulewad need asunikud ja tahawad midagi, mis neile lubatud kongressil, saada. (J. Tõnisson (rhw.): Pange juurde õigustatud nõudmised!) Jah, just need õigustatud nõudmised ma kandsin ette. Asunikud ei ole ka mitte midagi nõudnud, mis weel mitte õigustatud ei ole. (Wahelhüüded ja naer.) Muidugi, eriti naeruwäärt on see kogupõllumeestele, sest alles hiljuti kirjutasid nemad „Kajas“, et asunikud on needsamad põllumehed, kellega peaks ühinema. Teie asunikka kusagil ei toeta, waid naerate selle peale, kui nad oma õiglaste nõudmistega esinewad. Teid huwitawad aga pangad ja annate toetust wabrikutele ja suurtoöstustele. Aga kui seal asunik tahab midagi saada, see teid ei huwita. (Wahelhüüded paremalt poolt:) Ei ole teie minu maja näinud, ei ole teie ka seal käinud. (J. Hünerson (põl.): Eilasta sisse!) Mina tahaksin ütelda nende wäärnähtuse peale, kas nad on põhjendatud wõi mitte. Ütleme üheainsama wäärnähtuse, mis on just eriti metsade peawalitsuse alal, mis küll päewakorras ei ole, aga mida härra Tõnisson esile kutsus. Wihterpalus on üks wäikene renditalu, kus on umbes neli põlwe sama perekond seda renditalu üle 200 aasta pidanud. Nüüd tuleb metsade peawalitsus ja wõtab sealt tüki heinamaad ära, see antakse metsaametnikkudele. Ja waadake, seda asja lubas likwideerida ja lahendada juba eelmine minister

ja ka praegune. Aga waadake, see ei ole veel mitte lahendatud. Kõik need lubamised jäävad täitmata. (J. Tõnisson (rhw.): Ka ebagekohtu! Kes peab siis seda asja lahendama?) Ikka minister. (Wahelhüüe põllumeeste poolt.) Teie kasutate neid õigusi aga ei täida mitte neid, härra Tõnissoni poolt öeldud sõna, et uisa-päisa öeldud sõnad kantakse ette ja nemad ei ole põhjendatud millegiga. Mina juba tähendasin, et need on põhjendatud. Kui eriti on puudutatud eriotstarbe kohti. Keegi ju nende vastu ei räägi, kui nad tõesti põllumajanduslikult tarvilikud on. Kuid neid on saadud suuremalt jaolt just, et eesõigustatud korras maad saada. Neid eriotstarbe tingimisi ei täida ükski. Igatahes on rõomustaw kuulda, et minister määrust kawatseb välja anda. Kuid meie teame, et neid määrusi on palju välja antud. Soowida tuleb igatahes, et need määrused ka täidetud saaks. Eriotstarbeks on kohad välja antud, isegi sarnasteks otstarbeteks, nagu heinamaa kraawide korrashoidmiseks. Kui sarnased eriotstarbed maksma jääwad, siis ei saa päri olla sellega, et neid eriotstarbeid täidetakse. Mina arwan, et meie rühma poolt ettepanud ülemineku-wormel täiesti õige on, ja kui põllumehed tahawad, et need wäärnähtused kõrwaldatud saaks, siis peaks ka nemad ülemineku-wormeli omaks wõtma. (Hulgalised wahelhüüded. Juhataja helistab.)

Juhataja **K. Wirma**: Fakti- liseks märkuseks on sõna põllutöömi- nistril.

Põllutööminister **A. Kerem**: Oma endisele märkusele täienduseks ja eksiarwamiste ärahoidmiseks tahan ma järgmist tähendada: „Amilum'i“ osatähti wõib olla on põllutööministeeriumi amet- nikul, nagu ma warem nimetasin, waid see, keda mina arwasin, on just wabapal- galine, kes teatawaid ülesandeid le- pingu põhjal põllutööministeeriumile täi- dab. (Wahelhüüe: Tähendab, et on ikka. Juhataja helistab.) Härra Jõeäär tähendas, et § 65 alusel ei saa kuidagi heinamaad välja anda wab- rikule. Mina pean ütlema, et meil minis- teeriumis planeerimisest teisiti aru on saadud. Olgugi, et määruses öeldakse, et planeerimise komisjoni otsused on lõ- pulikud, kuid planeerimise peakomisjon

on alluwas wahekorras põllutööminis- teeriumiga, ja sellepärast on ka nii aru saadud, et planeerimise peakomisjon wõib otsuseid teha, aga põllutööminister wõib tema otsuseid uuesti rewideerimisele määrata. Kui tõesti seda wõimalust ole- mas ei oleks, siis igatahes, eriti härrad asunikud ka palju enam ministeeriumile ette heidaks, sest iga päew on mul tul- nud alla kirjutada paberid, kus üks ehk teine normaalkoha omanik piire palub laiendada sagedasti nende tagawaramaade kulul. Ja tõesti, kui maid tagawaraks jäeti, siis mitte ainult selleks otstarbeks, et neid sarnastena välja anda, waid, et täita ka neid nõudeid, mida elu hiljem päewakorrale toob. Käesolewal juhtumi- sel on elu wabriku rahuldamise nõudeid päewakorrale toonud ja mina leian, et kui siin on tagawaramaade heinamaatükk eriotstarbeks ära kasutatud, siis ka juristi- del siin midagi vastu waielda ei ole. Teine lugu on muidugi see, kas siin ots- tarbekohaselt on toimetatud, aga selle kü- simuse loen wastatuks, sest ma nimeta- sin, et see leping on üles öeldud ja tuleb rewideerimisele.

Juhataja **K. Wirma**: Fakti- liseks märkuseks on sõna rkl. Tõnissonil.

J. Tõnisson (rhw.): Rkl. Oja üt- les, mina olewat asunikude kongressil töotuse annud, et kõik nende nõudmised täidetakse. Mina olen asunikude kong- ressil, kui ka mujal, ikka ühte seisukohta kaitsnud; et meie wõime üksikute ring- kondade ja kihtide nõudmisi ainult nii- palju täita, kui nemad on kooskõlas riik- likkude huwidega. Mina olen just hoiat-anud, et iga üksik inimene ja kiht tahab muidugi ikka wõimalikult palju saada ja rohkem, kui meie wõime anda. Sellepä- rast olen mina ka asunikkudele ütelnud, et ärge seadke niisuguseid nõudmisi üles, mida meie riik ja rahwas ei suuda täita, waid waatame, mis kooskõlas on üldsuse nõudmisega. Mina hindan iga üksiku nõudmist sellest seisukohast. Täiesti eks- lik on siis, kui nüüd minu sõnadest aru saadakse, nagu oleksin mina ütelnud, et mis teie aga saada tahate, seda wõite saada. Ümberpöördukt, ei tohi mitte nõuda kõike, mis süda soowib, waid seda, mis on õigustatud!

Juhataja **K. Wirma**: Esitatud on järgmised ülemineku-wormelid. Riigi-

kogu liikme Köster'i poolt on ette pandud järgmine ülemineku-wormel:

„Riigikogu, ära kuulates põllutöömistri seletust asunikkuude, riigirentnikkuude ja väikepõllupidajate Riigikogu rühma arupärimise peale Püssi mõisa jagamisel ettetulnud nähtuste kohta Wirumaal, leiab, et eriotstarbe ja ettevõtete maad tulewad wiibimata põhjaliku rewideerimise alla wõtta — ja läheb päewakorras edasi.“

Rkl. Kütt'i poolt on esitatud järgmine ülemineku-wormel:

„Riigikogu, ära kuulates Wabariigi Walitsuse seletust Loobu mõisa tagawara-heinamaade väljarentimise kohta, leiab, et heinamaade väljarentimine ei ole otstarbekohane, ning tuleks rewideerimisele wõtta — ja läheb päewakorras edasi.“

Rkl. Wain'i poolt on esitatud järgmine ülemineku-wormel:

„Wabariigi Walitsuse wastust Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale Wiljandi linnale rendileantud maal olewa hoone müügi kohta ära kuulates, tunnistab Riigikogu tarwilikuks, et linnadele ja alewitele laienemise wõimaldamiseks maad andes, saaks nendele edasi antud ka sama maa peal olewad hooned ja sama hinnaga, mis hooned riigile enesele maksawad, — ja läheb päewakorras edasi.“

Rkl. Zimmerman'i poolt on esitatud järgmine ülemineku-wormel:

„Ära kuulates arupärimisi Püssi mõisa jagamise ja Loobu mõisa tagawara-heinamaade väljaandmise kohta, leiab Riigikogu, et eriotstarbeks antud maade väljaandmine ja lepingute täitmine tulewad kiires korras rewideerida, wastutusele wõttes ühtlasi isikuid, kes seaduse ja määruste täitmisest kõrwale kaldunud.“

Rkl. Janson'i poolt on esitatud järgmine ülemineku-wormel:

„Riigikogu, ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastamisi arupärimiste peale Püssi mõisa jagamisel ettetulnud nähtuste kohta Wirumaal, Loobu mõisa tagawara-heinamaade väljarentimise kohta, Wiljandi linnale rendileantud maal olewa hoone müügi kohta, ja põllutöömistri tegewuse kohta Suure-Jaani alewi maaga warustamisel, tunnistab walitsuse seletuse mitterahuldawaks ja awaldab walitsusele umbusaldust.“

Lõpuks on rkl. Liigand'i poolt esitatud liht ülemineku-wormel:

„Riigikogu, ära kuulates Wabariigi Walitsuse seletusi arupärimiste peale Püssi mõisa jagamisel ettetulnud nähtuste kohta Wirumaal, Loobu mõisa tagawara-heinamaade väljarentimise kohta, Wiljandi linnale rendileantud maal olewa hoone müügi kohta ja põllutöömistri tegewuse kohta Suure-Jaani alewi maaga warustamisel, — läheb päewakorras edasi.“

Ma kawatsen neid ettepanekuid hääletamisele panna, nagu ma nad ette kandsin. Selle wastu ei waielda. Hääletamise motiwide kohta on sõna rkl. Kaarna'l.

Chr. Kaarna (töer.): Austatud Riigikogu liikmed! Tööerakonna rühma nimel teatan, et meie hääletame rühma liikme härra Zimmerman'i poolt ettepanud motiweeritud ülemineku-wormeli poolt, leides, et see ülemineku-wormel on täielikus kooskõlas walitsuse töökawaga, selle töökawa ja tööplaaniga, mida põllutöömister ei isiklikult ega ka walitsuse nimel, ei ennemalt ega ka täna, ei ole eitanud. Sellega ei ole see wormel mitte umbusalduse awaldamiseks, waid ma kriipsutan seda alla, tema on kindlaks tõenduseks, et meie poolt alati leiawad kindlat toetust kõik need sammud ja püüded, mis sinnapoole on sihitud, et igasuguseid wäärnähtusi kõrvaldada ja süüdlasi wastutusele wõtta.

Juhataja **K. Wirma**: Kes on rkl. Köster'i poolt ettepanud ülemineku-wormeli poolt? (Hääletatakse, loetakse hääl.) Riigikogu liikme Köster'i ülemineku-wormel on saanud poolt 24 häält, wastu — 28, sellega tagasi lükatud.

Järgmine on rkl. Kütt'i ülemineku-wormel. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Kütti ülemineku-wormel tagasi lükatud.

Järgmine on rkl. Wain'i ülemineku-wormel. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Wain'i ülemineku-wormel tagasi lükatud.

Järgmine on rkl. Zimmerman'i ülemineku-wormel. (Hääletatakse, loetakse hääl.) Rkl. Zimmerman'i ülemineku-wormel on saanud poolt 30 häält, wastu 24, sellega wastu wõetud.

Järgmine on rkl. Janson'i ülemineku-wormel. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Janson'i ülemineku-wormeltagasi lükatud.

Wastu wõetud on rkl. Zimmerman'i motiweeritud ülemineku-wormel ja sellepärast ei tarwitse enam hääletada rkl. Liigand'i liht ülemineku-wormelit.

Käesolew päewakorra-punkt on läbi.

(Wahelhüüded: Lõpetada! Waheaeg teha!) Palun kindlaid ettepanekuid teha. On ettepanek tehtud koosolekut lõpetada. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on otsustatud koosolekut lõpetada.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 3.15 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma.**

Abiesimees **L. Raudkepp.**

Sekretäär **T. Kalbus.**

Abisekretäär **Osk. Köster.**

